

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11652

YOSEF EPSHTEYN (KOLONEL
ZSHIL)

Mojshe Salzman

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש"ס / מחנה יקב ג'ת"ו

משה זאלצמאן

דער העראַישער יידישער פרייהייט-קעמפער
יוסף עפשטיין (קאַלאַנעל זשיל)

די מאַנאַגראַפיע דערשיינט מיט דער מיטהילף פון דער
געזעלשאַפט „פאַראייניקטע קינדער פון לובלין און אומגעגנט“
אין פאַריוו, און די זאַמאַשטשער לאַנדסמאַנשאַפט אין קאַנאַדע.

משה זאלצמאן

יום ק עפ שטיין
(קאלאנער זשיר)

דער הערזשיסער
יידישער פרייהייטס־קעמפער

Moché ZALCMAN

Joseph EPSZTEJN

(Colonel Gille)

**Combattant héroïque juif
pour la liberté**

ACHEVE D'IMPRIMER SUR LES
PRESSES DE LA SOCIETE D'IMPRI-
MERIE PERIODIQUES ET D'EDITION,
32, RUE DE MENILMONTANT, 75020
PARIS, EN MARS 1980

פארווארט

די יידישע חורבן־ליטעראטור פון נאך דער צווייטער וועלט־מלחמה איז אנגעזאפט מיט טיפן טרויער. יידן האבן פארנומען א „פריווילעגירטן“ ארט אין דער היטלער־מלחמה קעגן דער מענטשהייט. יידן האבן געליטן, האבן געקעמפט, זיינען געפאלן. קיין אנדער פאלק האט נישט געצאלט פראפארציאנעל, אזא שווערן פרייז!

אָט־די קאָפיטלען וואָלטן געדאַרפט געשריבן ווערן דורך פראַפעסיאָנעלע היסטאָריקער, ווייל ס׳איז דאָ פיל צוזוכן און צו אַנטדעקן. מען האָט אויסגעגראָבן באַהאַלטענע שריפטן אין פאַרשידענע געטאַס; אָבער עס זיינען נאָך פאַראַן פיל סודות, וואָס מען קאָן אַנטפלעקן, רעדנדיק מיט לעבנגעבלי־בענע על פּי נס געראַטעוועטע פון די נאַצישע מערדערישע נעגל.

מען קאָן זאָגן, אַז יעדער ייד, וואָס האָט איבערגעלעבט די דאָזיקע שוידערלעכע תקופה, האָט זייער פיל צו דער־ציילן...

משה זאָלצמאַן איז איינער פון די וועלכע האָבן איבער־געלעבט אַ גאָר באַזונדערן קאָפיטל. ער האָט עס דערציילט אין אַ בוך „און מען האָט מיך רעהאַביליטירט“ (איבערלע־בונגען פון אַ יידישן קאָמוניסט אין די סאָויעטישע תּפּיסות און לאַגערן), וואָס איז געשריבן געוואָרן אין יידיש און איז איבערגעזעצט געוואָרן אין פראַנצויזיש און אין עברית; אַ בוך וואָס האָט געפונען אַ ביז גאָר ברייטן אַפקלאַנג.

ער האָט זיך געקאָנט מיט דעם באַגנוגענען, אָבער דאָס איז נישט די טבע פון אַ מענטש, וואָס האָט אַזוי פיל איבער־געלעבט, טראָגנדיק אין אַלע אומשטענדן דעם אַלטן יידישן בטחון.

זיין ליידנס־וועג אין ראָטנפאַרבאַנד האָט אים נישט דער־ווייטערט פון זיין חלום וועגן אַ וועלט פון גלייכהייט, ברי־דערלעכקייט, סאַציאַליזם מיט אַ מענטשלעכן אויסזען. אויב עפעס האָט זיך אַ ריר געטאָן אין אים, איז עס גע־ווען אין אַ פּאַזיטיווער ריכטונג; ער איז היינט נאָך מער איבערגעגעבן זיין געליטענעם יידישן פּאַלק און די יידישע מדינה, וועלכע האָט אויפגעוואַכט נאָך אַ צוויי טויזנט־יאָריקן גלות.

איינע פון די סיבות, וואָס האָבן אים באַווויגן צו שרייבן וועגן דער גלאַרייכער פיגור פון זיין בן־עיר, יוסף עפשטיין, איז זיין צוגעבונדנקייט צו זאַמאַטשט, יעדער ייד, וואָס איז אַוועק אין דער גרויסער וועלט, האָט מיטגענומען מיט זיך, אַ בענקשאַפט נאָך זיין אַלטער היים. די דאָזיקע נאַסטאַגליע איז אָפּגעהיט געוואָרן און אפשר זיך געשטאַרקט, נאָכדעם ווי די היטלערישע חיילות האָבן פאַרניכטעט יידישע שטעט און שטעטלעך, נישט איבערלאַזנדיק אפילו קיין שפור.

דער, וואָס איז לעבן געבליבן האָט איבערגענומען די ירושה: אַלץ צו דערציילן וועגן חורבן, צו דערמאָנען די פּרעכטיקע יידישע קהילה, וואָס איז אָפּגעמעקט געוואָרן, מיט אירע דענקער, רבנים, פשוטע יידן, משה זאַלצמאַן דערמאָנט טאַקע אין אָנהויב פון זיין אַרבעט די גרויסע יידישע פיגורן וועלכע שטאַמען פון זאַמאַטשט.

אָבער זיין אויסוואַל צו דערציילן די געשיכטע פון יוסף עפשטיין דערפירט אונדז צו דער צווייטער סיבה, אַ סיבה וואָס ברייטערט אויס די פּערספעקטיוו און דערפירט אונדז

צו די מלחמה-טעג, טעג פון אומקום, אָבער אויך טעג פון גבורה.

צאלרייך זיינען אונדזערע העלדן, וועלכע זיינען ראוי, אַז זייער געשיכטע זאל באַשריבן ווערן. משה זאַלצמאַן האָט אויסגעקליבן זיין בן-עיר. זיין עסיי אַנטפלעקט פאַר אונדז די געשטאַלט פון אַ יידישן העלד, געפאַלן אין קאַמף קעגן די דייטשע באַרבאַרן.

עס ליגט פאַר מיר אַן אויסצוג פון אַ דעקרט, אַרויס-געבן דעם 31-טן אַקטאָבער 1947 (פאַרעפנטלעכט דעם 21-טן נאָוועמבער). אַט דער היסטאָרישער דאָקומענט איז אונטער-געשריבן דורכן מלוכה-פרעזידענט ווענסען אַריאַל, דורך דעם רעגירונג-שעף ראַמאַדיע און דורכן קאַמבאַטאַנטן-מיניסטער טייטשזען. דאָס איז דער דעקרט, וועלכער גיט איבער דעם מעדאַל פון ערן-לעגיאָן אַן אומגעקומענעם יידישן העלד.

עס ווערט דערמאַנט אַז יוסף עפּשטיין (באַקאַנט אַלס קאַלאַנעל זשיל) איז געווען לייטענאַנט-קאַלאַנעל פון די פ. א. מען דערמאַנט זיינע פעאיקייטן אַלס אַרגאַניזאַטאָר. ער האָט אויפגעשטעלט און אָנגעפירט מיט די ערשטע פרייע בריגאַדעס פון דער פאַריזער געגנט. ער האָט אָנגעפירט און אַנטיילגענומען אין פיל געוואָלטע אַפּעראַציעס. מען האָט אים אַרעסטירט אין אַקטאָבער 1943, און ער איז געפאַלן אונטער דעם שונאַיס קוילן דעם 11-טן אַפּריל 1944.

צו דעם מעדאַל ווערט צוגעגעבן דער „קרוץ דע גער“ (קריגס-מעדאַל) מיט פאַלמען.

לייענענדיק אַט די פאַר שורות, ווילן מיר וויסן מער וועגן אַט דעם יונגן יידישן העלד; און דאָס איז מעגלעך אַדאַנק דער אַרבעט פון משה זאַלצמאַן.

אַט דערוויסן מיר זיך וועגן זיין יוגנט, זיין משפּחה, וועגן זיין אַנשלוס אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, זיין אַרעסט, זיין אַנטלויפן קיין מערב-איראָפּע... ער וועט זיין צווישן

די ערשטע יידישע פרייהייטס־קעמפער, וועלכע אָנגאַזשירן זיך צו פּאַרטיידיקן די שפּאַנישע רעפּובליק, באַפּאַלן דורך פּראַנקאַ, ביי דער מיטהילף פון היטלער און מוסאָליני.

דער ערשטער גרויסע מיליטערישער פּאַרמעסט מיטן פּאַ־שיזם, איז, ליידער אַ פּאַרשפּילטער; עטלעכע יאָר קעמפט די רעפּובליקאַנישע אַרמיי מיט דער הילף פון די אינטערנאַ־ציאָנאַלע בריגאַדעס העלדיש.

נאָכן פּאַלן פון שפּאַניע קומט יוסף עפּשטיין צוריק קיין פּאַ־ריז, די צווייטע וועלט־מלחמה ברעכט אויס. פּראַנקרייך ווערט באַזיגט, באַזעצט דורך דער דייטשער אַרמיי. אין גיכן הייבט זיך אָן אַ ווידערשטאַנד־קאַמף. איינער פון די איניציאַטאָרן איז דער קאַלאָנעל זשיל, פון דער הייס יוסף עפּשטיין.

דער אומדערמידלעכער יידישער פרייהייטס־קעמפער שטעלט זיך אַנטקעגן דער מעכטיקער דייטשער אַרמיי. ער איז אַ מומחה אין אונטערערדישן קאַמף קעגן דער היטלערישער בעסטיע. יוסף עפּשטיין איז געפּאַלן אין דאָזיקן קאַמף, אָבער דער זיג איז געווען זיינער. די תּלינים פון געשטאַפּט האָבן נישט באַוויזן אים צו ברעכן, נישט פיזיש, נישט מאַראַליש. ער איז געפּאַלן פון די דייטשע קוילן און איז אַריין אין דער געשיכטע ווי אַ יידישער קעמפער פּאַר דער פרייהייט, פּאַר דער מענטש־לעכער ווירדע.

מען האָט שוין פריער געשריבן וועגן יוסף עפּשטיין, אָבער משה זאַלצמאַן גיט אַ פול בילד פון זיין קורץ, אָבער ברויז־דיק לעבן. משה זאַלצמאַן האָט זיך ערנסט אינפּאַרמירט, פיל געלייענט, אַפּגעגעבן אַ סך צייט, כדי אַרויסצוברענגען די לע־גענדאָרע פיגור פון גרויסן יידישן ווידערשטענדלעך.

מען דאַרף עס לייענען און דערציילן, איבערהויפט דעם יונגן דור, וועלכער ווייסט אַז יידן זיינען געווען קרבנות, אָבער ווייסן כמעט גאַרנישט פון אונדזער גלאַררייכע העלדן.

יוסף עפשטיינס לעבן און טויט זיינען פאַר אונדז אַ לערע.
אַ ביישפּיל, אַ סימבאָל.

אַ יישר כּוּחַ משה זאָלצמאַן פאַר זיין נאָבעלן אויפּטו!

ה. בולאָוקאַ — פאַרויצער פון פאַרבאַנד פון געוו.
יידישע דעפּאַרטירטע אין פּראַנקרייך.

דער בן-עיר פון זאמאשטש, דער קעמפער פון
דער אינטערנאציאנאלער בריגאדע אין שפאניע
און העלד פון דער ווידערשטאנד-באוועגונג אין
פאריז — יוסף עפשטיין (קאלאנעל זשיל)

(צוגאב־קאפיטל צום יזכור־בוך פון דער אויסגעמאָרדעטער
קהילה זאמאשטש)

צווישן די הונדערטער יידישע קעמפער קעגן די דייטש-
פאשיסטישע אָקופאַנטן אין פראַנקרייך, לויטן בוך פון זשאַק
ראַווין „אין געראַנגל קעגן נאַצישן שונא“, ווי אויך אַ ריי
ביכער, אַרויסגעגעבן פון אַקטיווע אַנטיילנעמער און אַנפיר-
רער פון פראַנצויזישן ווידערשטאַנד, ווי שאַרל טיאָן, אר-
זוליאַס, גאַסטאַן לאַראַש א. אַנד. טיילט זיך באַזונדער אויס
דער געפאַלענער העלד פון מיין היים-שטאָט זאמאשטש,
יוסף עפשטיין, באַקאַנט ווי: קאלאָנעל זשיל. אין אַן עפנט-
לעכער אַרויסטרעטונג צו דער 20-יאַריקער באַפרייאונג פון
פאָריז, האָט דער פאַרטיזאַנער און ווידערשטאַנד-פירער
אוזוליאַס, (קאלאָנעל אַנדריי), דערקלערט:

„אויב איך געפין זיך היינט צווישן אייך, האָב איך עס
צו פאַרדאַנקען דעם חבר עפשטיין, זיין פעסט-שטאַלענעם
אומבויגזאַמען כאַראַקטער, זיין מוטיקע האַלטונג אויף דער
אויספאַרשונג פון דער געסטאַפּאָ, טראַץ די אוממענטשלעכע
פייניקונגען וואָס ער איז אויסגעשטאַנען. די חברים, וואָס
האַבן זיך געפונען צוזאַמען מיט אים אין געסטאַפּאָ-אַרעסט,
האַבן דערציילט, אַז זשיל האָט קיין איין וואָרט נישט אַרויס-
געזאָגט. ער האָט געשוויגן.“

אינסטינקטיוו, ירושהדיק, איז ער געווען דער פאָרזעצער פון דער טראַדיציע פון עטלעכע דורות יידישע רעוואָלוציאָנען אין מזרח-איראָפּע, געטריי צו בלייבן די אידעאָלן, ווי די מאַרטירער הירש לעקערט און נפתלי באַטוויין. אוזוליאס שרייבט:

„עס שטייט פאַר מייע אויגן ווי לעבעדיק די געשטאַלט פון מיין חבר, קאַלאַנעל זשיל. אַט דער פּוילישער ייד, גע-קומען קיין פּראַנקרייך שטודירן, איז אַריין אין דער געשיכ-טע, ווי אַ גרויסער סטראַטעג אין גאַסן-קאַמפּן. זיינע קענטע-נישן און מסירת נפש זענען געווען אויף אַזאַ שטופּע, אַז די ווידערשטאַנד-באַוועגונג האָט אים אַנפּאַרטרויט די אַנ-פּירונג מיט די באַוואַפנטע כוחות פון דער גאַנצער פּאַריזער געגנט; פונקט ווי בעת דער פּאַריזער קאַמונע, באַשטימענ-דיק אַלס העכסטן מיליטערישן שעף דעם פּאַליאַק דאָמ-בראַוסקיין. אונטער דער אַנפּירונג פון עפשטיינען, האָבן זיך אין די יאָרן 43-1942 פּאַרמירט די אַטאַקעס אויף די נאַצי-באַנדיטן, אפילו אין צענטער פון פּאַריז“.

די אַרויסגעבער פון דעם ווערטפולן יזכור-בוך וועגן אונ-זער היימשטאַט זאַמאַשטש, די לאַנדסלייט אין אַרגענטינע, איז נאָך נישט באַוווּסט געווען די העלדישקייט פון אונזער לאַנדסמאַן, דעם ווידערשטאַנד-קעמפּער יוסף עפשטיין, כדי אים צו פּאַראַייביקן אין פּאַנטעאָן פון דער עיר ואם בישראל. וויל איך דאָ, לויט מייע באַשיידענע מעגלעכקייטן, פּרוּוון עס צו טאָן.

זאַמאַשטש איז די געבוירן-שטאַט פון גרויסע יידישע פּערזענלעכקייטן, ווי דר. שלמה עטינגער, רעדאַקטאָר צע-דערבוים, און אונזער יצחק לייבוש פּרץ. די שטאַט, וואָס פּרץ האָט אין זיינע זכרונות אַנגערופּן: קליין פּאַריז, און אין פּאַריז, די שטאַט פון ליכט, האָט יוסף עפשטיין, אין די סאַמע טראַגיש-טרויעריקע טעג פאַרן יידישן פּאַלק, געקעמפט

פאר אונזער פרייהייט. ווען דאָס פאַריזער פּאַלק האָט גע-
יובלט דעם זיג פון דער פאַריזער קאַמונע, האָט מען אין אַן
אַרעמער יידישער משפּחה אין זאַמאַשטש איינגעוויגט דאָס
קרענקלעכע מיידעלע ראָזאַ, די שפּעטערדיקע קעמפּערין ראָ-
זאַ לוקסעמבורג. מיט איר צאַרטער פּאַעטישער נשמה, מיט
איר גרויס מענטשלעך האַרץ, איז זי געווען די פאַרגייערין פון
גערעכטן קאַמף פון דער מענטשהייט און איז אויך געווען
פון די ערשטע קרבנות פון די רעאַקציאָנערן, די דייטשע
יונקערס, די פאַרגייער פון היטלעריום. צוזאַמען מיטן אַר-
בעטער-פירער קאַרל ליבקנעכט, איז זי דערמאַרדעט גע-
וואָרן אין 1919, און זייערע קערפּערס זענען אַריינגעוואָרפן
געוואָרן אין קאַנאַל.

יוסף עפשטיין זאָל אויך שטאַמען פון דער משפּחה פון
י. ל. פּרץ, אונזער קלאַסיקער, וועלכער האָט געשריבן:

אַלע מענטשן זענען ברידער,
שוואַרצע, ווייסע, געלע, רויטע.

די יחוס-קייט פון יוסף עפשטיין

אין אַט דעם גייסט פון מענטשן-פריינדשאַפט איז יוסף
עפשטיין דערצויגן געוואָרן, אין גייסט פון מענטשן-פאַרבריי-
דערונג. ער איז גרייט געווען צו קעמפן און אַוועקצוגעבן
דאָס טייערסטע — זיין לעבן. ער איז געבוירן געוואָרן דעם
16-טן אַקטאָבער 1911 אין אַ מיוחסדיקער גביריש-ליבעראַ-
לער משפּחה. ווען מען האָט ביי אונז אין שטאַט אַנגערופן
די פּאַמיליע עפשטיין, האָט מען געמיינט די דריי ברידער.
דער עלטסטער איז געווען אַן אייגנטימער און דירעקטאָר
פון אַ ציגל-פאַבריק. דאָס איז געווען יוספּס פּאַטער. אַ צוויי-

טער ברודער איז געווען אן אייגנטימער פון אן אפטייק. דער דריטער ברודער איז אין מיין צייט געווען דער יורדישער פארטרויאונגס-מאן פון דער יידישער באפעלקערונג אין מאַ-גיסטראַט. אין קעגנזאץ צו אַ סך אַנדערע שטעט אין פוילן, זענען יידן אין זאַמאַשטש מיט ליבעראַלע פראַפעסיעס, אַדער די, וואָס האָבן געהערט צו אַ העכערן סאָציאַלן שיכט, גע-ווען פאַרבונדן מיטן אַלגעמיינעם יידישן רעליגיעזן און קול-טור-געזעלשאַפטלעכן לעבן. ס'האַט זיך פאַרווירקלעכט אין לעבן די פאַרויסזעאונג פון י. ל. פּרין, וואָס ער האָט פאַר-צייכנט אין זיינע זכרונות: „די השכלה, אַז זי וועט זיך באַ-וויוון אין זאַמאַשטש, וועט זי ביי אונז נישט זיין קיין אַסי-מילאַטאַרישע.“ די סיבה פון דעם איז נישט קיין שום מיס-טישע. די יידישע באַפעלקערונג איז געווען אין צענטער פון דער שיינער שטאָט. אַלע יאָרן, ביזן גרויסן אומקום, האָט זי געהאַט אַ נומערישע איבערגעוויכט לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג אין שטאָט. אויב מיר וועלן אונזער שטאָט פאַר-גלייכן מיט אַנדערע שטעט אין פוילן, למשל וואַרשע, די גרעסטע יידישע קהילה מיט 365.000 נפשות, איז זי אין פראַצענטער געווען צו דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג 29.4 פראַצענט. אין לאַדזש, די גרעסטע אינדוסטריע-און האַנדלס-שטאָט, מיט 220 טויזנט יידן, איז לויט דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג געווען העכער 34 פראַצענט. לובלין, לויט דער ציילונג פון 1931, האָט פאַרמאַגט 38,971 יידן, דאָס האָט אויסגעמאַכט 34.7 פראַצענט פון דער אַלגעמיינער באַ-פעלקערונג. אין 1900 האָט די יידישע באַפעלקערונג אין לובלין געציילט 24,280, אָבער דעמאָלט האָט זי געבילדעט 51 פראַצענט פון דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג. פון יידישן נאַציאָנאַלן שטאַנדפונקט איז זי דעמאָלט געווען שטאַרקער ווי אין 1931, טראָץ דעם, וואָס זי האָט געציילט 38,971 יידן.

אז די זאמאשטשער יידישע סביבה האט זיך אויסגע-
 ווירקט אויף יוסף עפשטיין, זאגט עדות זיין פרוי. זי האט
 מיר דערציילט, אז איר איז ביז דער מלחמה קיין מאָל נישט
 אויסגעקומען צו באַזוכן די שטאָט, און דאָך האָט זי געהאַט
 דעם איינדרוק, אז זי קען די שטאָט, זי קען אַלע פּערזענ-
 לעכקייטן, די פּרין-משפּחה און גאַר באַזונדערס זיין צייט-
 חבר יולעק פּרץ, דער געניאַלער מאַטעמאַטיקער (אומגעקו-
 מען אין געטאַ), די גאַלדשטיינס, (די משפּחה פון פּרצעס,
 שוועסטער), די לעווינס, די משפּחה יידישע אינטעליגענץ,
 וואָס האָבן געלייגט דעם יסוד פון סאַציאַליסטישן געדאַנק
 אין שטאָט; דעם יוגנט-חבר פון פּרצן, דעם באַגייסטערטן
 אָנהענגער און קענער פון דער עספּעראַנטאַ-שפּראַך, דער
 באַוווּסטער פּאַלקס-דאַקטאָר, געליבטער. ער האָט אויף דער
 שפּראַך אָנגעשריבן אַן אַרבעט וועגן אַפּשאַפן טויט-שטראַף.
 ער האָט געהאַלטן, אז דער וועג, וואָס פירט צו די הערצער
 פון די מענטשן און צו אַן אייביקן שלום אויף דער וועלט,
 איז עס עספּעראַנטאַ. יאָרן לאַנג איז ער געווען דער פּאַרזי-
 צער פון דער קהילה; אַ גרויסער אָנהענגער פון דער ציוניס-
 טישער וויזיע. ווען עס גרינדעט זיך דער קרן-היסוד, שרייבט
 ער אָפּ זיין גאַנץ פאַרמעגן פאַרן בנין האַרץ. יאָר-יערלעך
 פאַרט ער קיין וואַרשע מיט זיין בוכאַלטעריע, צום קרן-
 היסוד, מען זאָל קאָנטראַלירן זיין מעשר. דאָס אַלץ — לויטן
 דערציילן פון איר מאַן יוסף עפשטיין. ביי יעדן צוזאַמענטרעף
 מיט זיין שול-חברטע דר. וואַליקאָואַ (פּוקס), האָט מען בלויז
 גערעדט וועגן זאַמאַשטש.

בעת אַ צוזאַמענטרעף מיט מיינע לאַנדסלייט אין מאַס-
 קווע, אין יאָר 1933, פּרעגט מיר אַ חברים אַ פּרוי, אַן אַפּ-
 שטאַמיקע פון אוקראַינע: „איז ביי אייך אין פּוילן זא-
 מאַשטש די הויפּט-שטאָט? מיר האָבן אַלע געוווּסט, אז

ווארשע איז די הויפט-שטאָט. און ביי אייך אַלע איז — ווי זאמאַשטש וואַלט געווען די וויכטיקסטע שטאָט אין פּוילן... אָבער פאַר אונז האָט די שטאָט פיל מער גע- לויכטן, ווי וואַרשע און מאַסקווע. שוין מיט 110 יאָר צוריק האָט דער זאמאַשטשער בן-עיר, אַלעקסאַנדער צעדערבוים, דער באַרימטער אַרויסגעבער פון דער ערשטער צייטונג אין יידיש, דעם „קול מבשר“, דער זיידע פון דעם גרויסן דעג- קער און טעאַרעטיקער פון דער רוסישער סאַציאַל-דע- מאַקראַטיע מאַרטאַוו, נאָך 30 יאָר זיין אַפּוועזנד פון זיין געבוירן-שטאָט, געשריבן: „אַז ניצן קומט אומגעריכט אין אַ שטעטל ווי זאמאַשטש, וואָס ליגט ווי אין מיטן פון אַ גרויסן מדבר, שיינט עס די ווי אַן אַאַזיס אין דער וויס- טע. אין גרעסערע שטעט געפינט מען זעלטן אַזאַ גרויסן בית מדרש מיט אַזאַ הערלעכער ביבליאָטעק. עס געפינען זיך דאָרט ספרים פון אַלע צווייגן פון יידישן דורותדיקן שאַפן, צווישן זיי — פיל זאמאַשטשער מחברים. נאָכן באַ- זוכן קראַסניסטאַוו, לובלין, וואַרשע, האָב איך זיך איבער- צייגט, אַז זאמאַשטש שטייט העכער פון אַלע אַנדערע גע- מיינדעס אין פּוילן.“

דער פּאָטער פון יוסף עפשטיין האָט געטראָגן גרויסע פּוילישע וואַנסעס. ער האָט פּולשטענדיק באַהערשט די פּויל- לישע שפּראַך. ער איז עקאָנאָמיש געווען פאַרבונדן און אַריינגעוואַקסן אין דער פּוילישער סביבה, אָבער גייסטיק און משפּחהדיק איז ער געווען געקניפט און געבונדן מיט דער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט און מיט אירע פּראַבלע- מען. לאַנגע יאָרן איז ער געווען אַ דאָזאַר אין דער קהילה. ער האָט פיל געהאַלפן די אַרעמע באַפעלקערונג פון דער „ניי- שטאָט“. ווען ער פלעגט זיך באַווייזן אויף דער הרוביעשווי- ווער גאַס, מיט זיין אויסזען פון אַ פּרייץ, און ווען מ'האַט אים געזען אַריינגיין צום רב, האָבן יידן דערשראָקן גע-

טראכט: ווער ווייסט וואָס פאַראַ גזירות דער „פּריץ“ ברענגט מיט זיך... די ניי־שטאַטישע חברה־קדישאַ פלעגט יעדעס יאָר אָפּצייכענען די פּטירה פון זיין זיידן, משהלע עפשטיין, וועלכער איז געווען רב אין ניי־שטעטל; און זיין חכמה און גאונות האָט אים שוין ביי זיין לעבן פאַרוואַנדלט אין אַ שטיק לעגענדע. ער איז אויך ברייט באַקאַנט געווען אין די רבנישע קרייזן אין פּוילן. אין זיין ספר „בית משה“ וועגן הלכות פריה ורביה ואישות, ברענגט ער אין דער פאַרעדע קורצע ביאָ־גראַפישע שטריכן: געבוירן אין 1820, אין לענטשנע, אין זיין פאַטערס הויז האָט ער זיך געלאָזן שווימען אין גרויסן ים התלמוד מיט זיינע מפרשים, בלייבנדיק אַ יתום, האָט ער טראָץ אַלע שוועריקייטן, ווייטער געלערנט, זיך פאַרטיפט. צו 17 יאָר האָט ער חתונה געהאַט קיין זאַמאַשטש, ביי זיין שווער איז ער געווען פריי פון עול פּרנסה, האָט זיך אָפּגע־געבן אינגאַנצן אין לערנען און מחדש געווען. דעמאָלט איז ער קראַנק געוואָרן אויף די אויגן און איז אַנדערטהאַלבן יאָר געווען פולשטענדיק בלינד, אָבער ער האָט געלערנט פון אויסנ־ווייניק, ס'זאָל נישט זיין קיין ביטול תורה. 37 יאָר איז ער אַלט געווען, ווען מ'האַט אָפּגעדרוקט זיין ערשטן ספר. אָבער עס זענען פאַרבליבן נאָך אים פיל כתבים און אויך אַ ספר פון זיינע דרשות. דער ביבליאָגראַף יעקב מאַנדלבוים, וואָס האָט אַנגעגעבן וועגן 77 זאַמאַשטשער מחברים, גיט אונז נישט אַן וועגן נאָך ספרים, וואָס זאָלן האָבן געדרוקט געוואָרן פון הרב הגאון משה עפשטיין.

אינטעלעקטועלע, רעוואָלוציאַנערע השפעות

דער קורצער פעריאָד פון פּויליש־יידישער ברודערשאַפט, אין די אויפשטאַנדי־יאָרן 63-1861, אין דער לאַנגער געשיכ־

טע פון יידן אין פוילן, האָט געהאַט אַ טיפע השפעה אויף יידן אין זאַמאַשטש. זיי זענען טאַקע געווען טיף אָנגעזאַפּט מיט טראַדיציאָנעלער יידישקייט, אָבער אַ באַדייטנדע צאָל יידן האָט אַקטיוו אַנטייל גענומען אין דער שטאַטישער מי"ליץ אין פעריאָד פון דער פּוילישער „פּאַוסטאַניע“. באַזונדערס איז די ברידערשאַפּט געקומען צום אויסדרוק נאָכן דערשטיקן דעם אויפשטאַנד, ווען זאַמאַשטש איז פאַרוואַנדלט געוואָרן דורך די רוסן אין אַ טורמע פאַר די אויפשטענדלעך. די יידישע באַפעלקערונג האָט צוגעטיילט הילף די אַרעס-טירטע.

שוין אין די 90-ער יאָרן פון פאַריקן יאַרהונדערט האָבן זיך באַוווּזן אין זאַמאַשטש סאַציאַליסטישע גרופּן. אויף דער ערשטער גרויסער דעמאָנסטראַציע אין רעוואָלוציאָנערן פעריאָד פון 1905, זענען צווישן די אַקטיווע טוער און אַרגאַניזאַטאָרן געווען פּרז'עס שוועסטערס אַ זון, גאַלדשטיין, עפשטיין, אשכּנזי, מיכטשע לעווין, געליבטער, שפּעטערדיקער אַפירער פון אַרבעטער־רינג אין אַמעריקע, מאַרגולעס, אַן אַפּ-שטאַמיקער פון יענער באַרימטער משפּחה, וואָס האָט אַנטייל גענומען אין פּוילישן אויפשטאַנד אין 1963. אין 1918 געפינט מען אַ טייל פון אַט די טוער ביים אַנפירן מיטן רויטן אויפֿ-שטאַנד אין זאַמאַשטש. זיי זענען דערנאָך אַוועק אויף עמיגראַציע אין לאַנד פון דער „זיגרייכער רעוואָלוציע“, אין ראַטנפאַרבאַנד. דאָרט האָבן זיי זיך אַריינגעוואָרפן מיט האַרץ און נשמה אין פּאַליטישן לעבן, אין אַלע געביטן פון דער ראַטנ־בויאונג פון לאַנד. דאָס אַלץ האָט זיך דערנאָך גישט ווייניק אויסגעוויקלט אויף דער אונטערוואַקסנדיקער יוגנט אין זאַמאַשטש.

יוסף עפשטיין האָט זיך אין יענע יאָרן זייער איבערגענומען און געגרויסט מיט זיין שוועסטער־זון גאַלדשטיין, וועלכער איז געווען צווישן די, וואָס האָבן פּראַקלאַמירט די רע-

וואלוציע אין 1919 אין זאמאשטש און איז דערנאך אַוועק קיין רוסלאַנד „בויען דעם סאַציאַליזם“. ער האָט געהאַט אַ פאַרלאַנג צו גיין אין זיינע פּאַליטישע וועגן. (ווער וואָלט זיך אין יענע יאָרן געקענט פאַרשטעלן, אַז די סטאַליניסטישע האַק שאַרפט זיך קעגן דעם אַלטן רעוואָלוציאַנערן טוער גאַלדשטיין, און אַז ער וועט זיין פון די ערשטע קרבנות).

אין אומאַפהענגיקן פּוילן

די פּוילישע זעלבשטענדיקייט איז אַנטשטאַנען אין יאָר 1918, אויף די טעריטאָריעס און נאָכן פּאַנאַדערפאַל פון די מאַנאַרכישע רעזשימען אין דייטשלאַנד, עסטרייך און רוסלאַנד. אַנשטאַט צו לייון דאָס אַמערסטן אַנגעווייטיקסטע פּראָבלעם פאַרן לאַנד, דורכפירן אַן אַגראַר־רעפּאָרם, צעטיילן די גרויסע פּריצישע ערד־שטחים פאַר די אַרעמע פּויערים, האָבן די נייע פּוילישע הערשער איבערגענומען די פינצטער־רע ירושה פון רוסישן צאַריזם, ווי אויך אין באַצוג צו די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן — ליטווינער, אוקראַינער, ווייסרוסן; אַבער באַזונדער בייזוויליק און בולט אַנטיסעמיטיש האָט זיך די מלוכה באַצויגן צו די יידן. די אומאַפהענגיקייט פון פּוילן האָט זיך אַנגעהויבן מיט פּאַגראַמען, מיט אַנטיסעמיטישע טישער פּראָפּאַגאַנדע, אַז יידן זענען באַלשעוויקעס, שווינדלער. פאַר יידן איז נישט צוגעטיילט געוואָרן קיין שום רעכט אויף אַרבעט אין דער מלוכה־אַדמיניסטראַציע, באַן־וועזן, פּאַסט, שול־וועזן. אַ פּערמאַנענטער אַנגריף אויף דער סאַציאַלער פּונקציע פון יידן זייט הונדערטער יאָרן אויפן געביט פון פאַרביןדונג צווישן שטאַט און דאַרף, קליינהאַנדל און האַנטווערקעריי.

די אידעאלן פון די פוילישע רעוואלוציאנערן לודוויק ווארינסקי, אדאם מיצקעוויטש, פעליקס קאהן, ראָזאַ לוק-סעמבורג וועגן פעלקער-פאַרברידערונג, זענען אויסגעלאַכט גע-וואָרן. דער פארסטער גייסט פון דמואַסקי, אַ פאַרשטייער פון דער ציניש-רעאַקציאָנערער פויליש-פריזישער בורזשו-אַזיע, וועלכע האָט אַליין ערשט נישט לאַנג מיטגעאַרבעט מיט די פינצטערע כוחות פון רוסישן צאַריזם — דאָס האָט באַהערשט דאָס לאַנד, פון דער מאַראַטשעווסקי-רעגירונג, ביז דאַשינסקי, וויטאַס, גראַבסקי, ביז צו די פולקאָוויקעס פון דער פילסודסקי-סאַנאַציע.

אַט די אַנטיסעמיטישע און אַנטי-ייִדן-פּאַליטיק, נאָר אונ-טער אַנדערע עטיקעטן — „קעגן אימפּעריאַליזם... ציוניזם, ישראל“, איז אויך באַנייט געוואָרן ביי די היינטיקע קאַמו-ניסטישע מחשלים: גאַמולקאַ, מאַטשאַר, גיערעק א. אַנד. נאָכן אויסמאַרדן און בעסטיאַליש פאַרניכטן דאָס פוילישע יידנטום, האָבן זיי נאָך די קליינע רעשטלעך איבערגעבלי-בענע יידישע קאַמוניסטישע טוער אַרויסגעיאַגט פון לאַנד. באַשולדיקט זיי אַלס „5-טע קאַלאָנע“. צווישן זיי איז אויך געווען — דער קאַמפּס-חבר, שוואַגער און שוועסטער פון יוסף עפשטיין.

היינט גרויסט מען זיך מיט דער ריינער פוילישער עט-נישקייט פון פּאַלק, אַז 95 פּראָצענט פון דער באַפעלקערונג זענען פּאַליאַקן. עדוואַרד גיערעק נעמט דאָס אויפן חשבון פון די דערגרייכונגען פון היינטיקן קאַמוניסטישן רעזשים. מען וויל בכיוון פאַרגעסן, אַז דאָס איז אַ רעזולטאַט פון דער פאַרניכטונג פון מיליאָנען פוילישע יידן דורך די נאַציס, מיט דער אַקטיווער מיטהילף פון די פויליש-רעאַקציאָנערע, פּאַסיסטישע כוחות. די טרויעריקע טעאָריע פון די כאַדע-קעס און ענדעקעס: פוילן אָן יידן, איז, ליידער, פאַרווירק-לעכט געוואָרן.

ביז דער מלחמה האָט די יידישע אַרבעטער־יונגט און אַ טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ געפילט אויף זייערע אייגענע פלייצעס אָט די נאַציאָנאַלע און סאָציאַלע אונטער־דריקונג. די אומזיכערקייט, די פערספעקטיוולאָזיקייט, האָט אַ סך מיטגעוויקט אַז גרויסע טיילן פון דער יידישער יוגנט זאָל זיך אַנשליסן אין רעוואָלוציאָנערן אַוואַנגאַרד, אין קאַמף קעגן דער רעאַקציאָנערער, אַנטיסעמיטיש־בורזשואַזער פאַ־ליטיק. די רעוואָלוציאָנערע כוחות צווישן דער יידישער יוגנט זענען אויך געווען אַ רעזערוואַר אין אַלע עמיגראַ־ציעס, וווּ זיי זענען פאַרוואַרפן געוואָרן. די מערהייט פון אָט די יונגע מענטשן זענען אַוועק פון פוילן אומלעגאַל, גע־שוואַרצט גרענעצן, געלאָפן אין דער וועלט אַריין אומלעגאַל. אַנהויבנדיק פון פעריאָד פון דער שפּאַלטונג פון בונד, אין די יאָרן פון 22-1921, איז די גאַנצע פּראָפעסיאָנעלע באַ־וועגונג אין זאַמאַשטש אַנגעפירט געוואָרן דורך דער אומלע־גאַלער קאַמוניסטישער פאַרטיי. די שטראַלן פון רעוואָלו־ציאָנערן אויפשטייג אין מזרח, אין ראַטנפאַרבאַנד, האָבן דער־מוטיקט און געוואַרעמט די הערצער, מיט דער וויזיע פון אַ נאַענטער גאולה. דאָס האָט זיי געגעבן מוט און גלויבן אין שווערן קאַמף, טראָץ אַלע פאַרפאַלגונגען און טערראָר. אין יאָר 1925, ביי די שטאַט־ראַט־וואַלן, האָט די ליסטע פון די קלאַסן־פאַריינען באַקומען קנאַפע 25 פּראָצענט שטימען. אין קעגנזאַץ צו אַלע אַנדערע שטעט אין פוילן, וווּ דער קאַמף קעגן בונד, גאָר באַזונדערס קעגן די פ. פ. ס. איז דערגאַנ־גען ביז בלוטיקע געשלעגן, איז אין זאַמאַשטש, לויט אַן נישט אונטערגעשריבענעם אָפּמאַך — די צוזאַמענאַרבעט גע־ווען אַ לאַיאַלע. אַ סך האָט אויף דעם אויסגעוויקט, וואָס דער קאַמוניסט דוד פידלער, אַ געוועזענער לינקער פ.פ.סי־שער טווער, וועלכער האָט מיט אַ סך פעאיקייטן אַנגעפירט מיטן פ.פ.סישן קאַאָפּעראַטיוו. די אַנפירונג ביים בונד, בראַנד־

וויין, באזונדערס דער פ.פ.ס. טאשעק אלבערט, אדוואקאט שוויצענטיקאווסקי, סאנדליק, קאזאניעצקי, די אלע האבן ארויס-געוויזן א טיפע ברידערלעכע פארשטענדעניש פאר די אל-געמיינע ארבעטער-אינטערעסן. אין דער טראגישער צייט בעת דער נאצישער אקופאציע, איז טאשעק אלבערט דערשאסן גע-ווארן ביים אריינפירן ברויט אין לאדושער געטא. דער אד-וואקאט שוויצענטיקאווסקי האט אויסבאהאלטן די שוועסטער פון יוסף עפשטיין, נאך איר אנטלויפן פון ווארשעווער געטא. דער קאמוניסט פידלער איז דערנאך געווען דער פארזי-צער פון דער לינקער פראקציע אין שטאט-ראט. (זיין שפע-טערדיקער גורל: ארעסטירט געווארן אין 1937 אין מאסקווע, געטיילט דעם גורל פון די טויזנטער פאליט. עמיגרירטע אין ראטנפארבאנד). די הארמאניע און צוזאמענארבעט איז געקו-מען צום אויסדרוק סיי אין שטאט-ראט, סיי אויף די פאלי-טישע דעמאנסטראציעס, דעם 1-טן מאי. גאר באזונדערס — בעת דער גרויסער קאמפאניע צו מאביליזירן די פויערים קעגן פרוו פון דער רעגירונג צו פארשמעלערן די רעכט, וואס איז זיי נאך צוגעטיילט געווארן אין 1860; די רעכט פון די „סערוויטוטן“, דאס הייסט, זיי האבן געהאט דאס רעכט צו שניידן פאר זיך צווייגן-אפפאל אין די פריזישע און מלוכהשע וועלדער. צוגעגרייט די גרויסע מאסן-אקציע אין 1925 האט דער קאמוניסטישער דעפוטאט פון זאמאשטשער וואל-בא-צירק, חבר סקריפא. ער איז געוויילט געווארן אויף דער ליס-טע פון די נאציאנאלע מינדערהייטן פון דער אוקראינישער פויערים-פארטיי „סעל-ראב“. (אויך זיין גורל איז געווען א פינצטערער. אין 1937 איז ער דערשאסן געווארן אין מאסק-ווע, באשולדיקט אין אוקראינישן נאציאנאליזם).

דער יונגער קאמוניסט יוסף עפשטיין

אזא פאליטיש-געשפאנטע אטמאספער האט זיך אויך אויס-געווירקט אויף דעם פראפארציאנעל קליינעם טייל יידישע שיי-לער אין דער פוילישער גימנאזיע. אנהייב 1926 האט זיך איינגעשטעלט א קאמוניסטישע פארבינדונג מיט א גרופע סטודענטן, צווישן וועלכע ס'האט זיך אויך געפונען דער יונגער יוזעק, אדער יוסף עפשטיין. נאך דער פילסודסקי-אי-בערקערעניש אין יאר 1926, זענען פארגעקומען ארעסטן פון פיל אנפירנדיקע טוער. בעת דער איבערגרופירונג פון דער אומלעגאלער קאמוניסטישער אנפירערשאפט אין שטאט, איז שוין יוזעק א פארשטייער פון דער שול-יונגט. אין 1928 גע-הערט ער צו דער פארטיי-קאמיסיע, וואס פירט אדורך די וואל-קאמפאניע צו די סיים-וואלן, אין דריי וואל-באצירקן, אונטער פארשיידענע נעמען, מיט דרייערליי וואל-ליסטעס. ער ווייזט דערביי ארויס צוויי גרויסע מעלות: ארגאניזאציאנע-לע פעאיקייט און דורכפירן קאנספיראטיווע טעטיקייטן קאלט-בלוטיק, מיט אזא אריענטאציע, אז ער ציט נישט אויף זיך קיין אויפמערקזאמקייט פון פרעמדע, נישט געוונטשענע אויגן. נאך די סיים-וואלן, זענען אין שטאט פארגעקומען א ריי ארעסטן. מיט א סך ווייטיק און זארג האט די פארטיי-ארגא-ניזאציע אויפגענומען דעם פאקט, אז א פוילישער חבר, מיטששוק, פסעוודאנים שטשערבאקן, האט זיך געבראכן ביי דער אויספארשונג. און נאך עפעס שרעקלעכערס — ער האט אנגעהויבן אפן מיטארבעטן מיט דער דעפענסיווע (פוי-לישע געהיים-פאליציי). עס איז געווען דער ערשטער מארא-לישער קלאפ, אויף וועלכן מען האט זיך אמווייניקסטן גע-

ריכט. פון דער פראפארציאנעל קליינער גרופע פוילישע חברים פון דער פארטיי, איז ער געווען דער סאמע ערשטער, וואס איז געקומען אין דער פארטיי אין 1924. ער האט געארבעט אלס טישלער צוזאמען מיט אן אנדער אנפירנדיקן יוגנט-טוער, נחמיה עלטסטער, וועלכער האט אים דערצויגן פאליטיש און צו זיין קרבנות-גרייט. ער האט געפירט פארטיי-שמועסן מיט די פויערים, ווען זיי האבן געארבעט ביי זייער בוי אין די דערפער ארום זאמאשטש. דורך מישטשוקן האט די פארטיי אויסגעברייטערט איר איינפלוס צווישן דער פוילישער ארעמ-קייט. ער איז געווען צווישן דער באוועגונג פון די פאלקס-קירכעס, וואס איז דורך דער אפיצעלער קאטוילישער קירכע נישט אנערקענט און פארפאלגט געווארן. לויט זיין איניציא-טיוו, האט מען געשאפן אן אפטיילונג, א סעקציע פון פוילישע ארבעטער, וואס האבן אויסגעפירט עפנטלעכע ארבעטן ביים שטאט-ראט. אפיציעל איז די סעקציע געשטאנען אונטערן דעק-מאנטל פון די פ.פ.ס. אבער פאקטיש האט די פארטיי דער-מיט אנגעפירט.

אזא אומגעריכטן קלאפ האט די פארטיי דעמאלט באקן-מען. באלד נאכדעם זענען א ריי טוער ארעסטירט געווארן. א טייל האבן זיך געמוזט אויסבאהאלטן אין אנדערע שטעט. אויף מיין פראצעס אין ווארשע, אין יוני 1929, אין צוזא-מענהאנג מיט מיין באזארגן וואל-ליטעראטור פארן זאמאש-טשער ראיאן — כאטש פארמעל זענען די וואל-ליסטעס געווען לעגאליזירט — האט שוין פיגורירט אלס עדות פון דער באשילדיקונג דער פארעטער מישטשוק. הינטער די אויגן בין איך דעמאלט פארמשפט געווארן אויף 5 יאר תפיסה, און אויב איך וועל זיך נישט צושטעלן — פארליר איך די פוילישע בירגערשאפט.

די פארטיי האט טייל חברים געהאלפן אריבערצוכאפן זיך קיין ראטנפארבאנד. צווישן זיי זענען געווען: איציק אויצער,

פארזיצער פון האלץ-פאריין, יאנקל מיטלפונקט, סעקרעטאר פון די האנדלס-אנגעשטעלטע, היימעק הערצבערג און נאך אנדערע. זיי האבן אבער מיט א פאר יאר שפעטער, אין 1937, געטיילט דעם גורל פון אלע פאליט. עמיגראנטן, אומגעקומען אין די שקלאפן-לאגערן.

צום גליק, איז דער יונגער יוזעק עפשטיין דעמאלט נישט ארעסטירט געווארן. ער איז ביי דער פאליציי נישט געווען קאמפראמיטירט. אין אָט דעם דעפרעסיע-פּעריאָד פאַר דער פּאַרטיי, אין 1929, איז ער געוואָרן דער סעקרעטאַר פון דער פּאַרטיי פאַר דער שטאַט און פון ראַיאָן. אין זעלבן יאָר איז ער אַוועק קיין וואַרשע און איז אָנגעקומען אויפן יורידישן פּאַקולטעט.

קיין וואַרשע איז יוסף עפשטיין געפאָרן פון צייט צו צייט, אבער אין די קורצע פעריאָדן, צו באַזוכן דעם אוניווערזיטעט, איז ער געווען פאַרבונדן מיט די רעוואָלוציאָנערע סטודענטן. בעת אַ צוואַמענשטויס מיט די אַנטיסעמיטיש-פּאַשיסטישע סטודענטן אויפן וואַרשעווער אוניווערזיטעט, איז ער אַרעסטירט געוואָרן. אָבער אויפן פּראָצעס איז אים געלונגען זיך אַרויסצודרייען. ער האָט זיך אומגעקערט קיין זאַמאַשטש און מיטגעהאַלפן צוריק צו צעמענטירן די פּאַרטיי-אַרגאַניזאַציע. אין שטאַט און אין ראַיאָן האָט זיך געשטאַרקט דער איינפלוס אויף דער שול-יוגנט, באַזונדערס צווישן דער יידישער שול-יוגנט. צווישן זיי זענען געווען צוויי יידישע יינגלעך, שאַפּיר-ראָ און משה אַראַנאָוויטש. שאַפּיראַ איז דערנאָך געווען דער העראַישער קעמפּער אין די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס אין שפּאַניע.

לויט די פּאָליטישע געשעענישן, וואָס זענען פאַרגעקומען אין אַזאַ ראַיאָן-שטאַט, ווי זאַמאַשטש, איז וויכטיק אונטערצו-שטרייכן אויף ווי ווייט יוסף עפשטיין האָט מיטגעהאַלפן פעס-

טיקן די פארטיי, טראץ דעם פארשארפטן טעראר און פראוואַ-קאָציעס.

אין 1928 האָט די סאָנאַציע־רעגירונג פאַרעפנטלעכט אַ גע־זען, וואָס לויט אים האָט מען באַדאַרפט יעדעס יאָר פאַרטיילן 200 טויזנט העקטאַר ערד צווישן די פּויערים, אָבער — לויט אַ גוטווייליקן אָפּמאַך מיט די פּריצים און אונ־טער דער השגחה פון דער מלוכה. אַ יאָר שפּעטער איז אין זאַמאַשט פאַרגעקומען אַ שטורמישע פּויערים־קאַנפּערענץ פון 100 דעלעגאַטן וועגן פאַראייניקן די נחלאות. ביי אַ סך פּויע־רים איז דאָס שטיקל ערד געווען אַזוי צעברעקלט, אויף איין אָרט אַ האַלבער העקטאַר, אויף אַ צווייטן נאָך אַ העקטאַר, אינמיטן, צווישן די פּריצישע מאַיאַנטקעס. די קאַנפּערענץ איז דווקא גערופן געוואָרן פון דער רעכטער פּויערים־פאַרטיי, אונטער דער אָנפירונג פון וויטאַסן.

עס איז געפאלן אַ פאַרשלאַג מען זאָל שיקן אַ דעלע־גאַציע קיין ראַטנפאַרבאַנד, צו באַקענען זיך ווי די ערד איז דאַרט פאַרטיילט געוואָרן צווישן די פּויערים. אָבער דאָס פּרעזידיום האָט אַזוי מאַנעוורירט און נישט געוואַלט דער־לאָזן מען זאָל בכלל אַוועקשטעלן אַזאַ פּראַגע. עס איז אַנט־שטאַנען אַ טומל, נישט איינצושטילן. דאָס איז געווען אַ רע־וואַלוציאַנערער אויפברויז פון די פאַראַרעמטע דערפער קעגן די אַלץ וואַקסנדיקע שטייערן. גאָר באַזונדערס — אין די אוקראַינישע דערפער, וווּ די באַציאונגען מיט דער מאַכט זענען געווען זייער געשפאַנטע.

די 520 טויזנט אוקראַינער, וואָס האָבן געלעבט אין דער ליבלינער וואַיעוואַדשאַפט, זענען געווען צעטיילט אין דריי פּאַוויאַטן: כעלמער, זאַמאַשטשער און ראַהבישוויער. שוין ביי די וואַלן צום סיים אין 1922 איז אין זאַמאַשטשער פּאַ־וויאַט אויסגעוויילט געוואָרן דער לינקער אוקראַינישער לע־רער סקריפּאַ. ער האָט זיך שפּעטער אָנגעשלאַסן אין דער

קאמוניסטישע פראקציע. אלס ענטפער דערויף, זענען גע-
שיקט געווארן אין די דערפער ספעציעלע פאליציי-שטראף-
אפטיילונגען פון דער באנדיטן-שולע פון גאלענדזשינאו. זיי
האָבן עס דורכגעפירט די טרויעריק-בארימטע פאציפיקא-
ציע. נאָכן בלוטיקן שטיקל אַרבעט, האָבן זיי פאַראַדירט
אין זאַמאַשטש פאַרן אינערן-מיניסטער סלאָוואַ סקלאַדקאָוסקי,
וואָס האָט ספעציעל זיך מטירח געווען צו קומען פון וואַרשע.
די יידישע באַפעלקערונג פון אַלע שיכטן, האָט געקוקט
מיט סימפּאַטיע אויפן גערעכטן קאַמף פון די פּויערים. די
גאַנצע יידישע עקאָנאָמיק איז געווען אויך אָפּהענגיק פונעם
ווילשטאַנד פון דער דאָרפישער באַפעלקערונג. זיי זענען גע-
ווען די אָפּנעמער פון די פּראָדוקטן פון יידישן האַנטווערקער
און פון קליינהענדלער. זיי זענען געווען די צושטעלער פון
רוי-שטאַפן און פּראָדוקטן פאַרן האַנדל. די פּויערים זענען
נאָך נישט געווען אַזוי פאַרסמט מיטן אַנטיסעמיטיזם, ווי דאָס
שטאַטישע בירגערטום און באַאַמטנטום. די לאָזונג „סוואַי דאָ
סוועגאַ“ (דער אייגענער צום אייגענעם) האָט זיי נישט פאַר-
כאַפּט, ווייל דער יידישער הענדלער און באלמעלאַכע, כאָטש
ער האָט נישט באַקומען קיין מלוכה-קרעדיטן, און די שטיי-
ערן-שרויף איז געווען אויף זיי שטאַרק, זענען זיי דאָך גע-
ווען מער קאַנקורענץ-פּעאַיק, אפילו קעגנאַיבער די פּוילישע
סוחרים און זייערע קאַאַפּעראַטיוון. אוודאי איז דאָס געגאַנגען
אויפן חשבון פון גידעריקן לעבנס-ניוואַ פון דער ווייט-גרעס-
טער טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג.

די טעטיקייט פון יונגן יוסף עפשטיין אין דער עמיגראַציע

אין אויגוסט 1931 איז יוסף עפשטיין אַרעסטירט געוואָרן.
נאָך דער שווערער אויספאַרשונג, האָט מען אים איינגעזעצט

אין תפיסה. זיין פארמעגלעכער פאטער האט געהאט גרויסע באקאנטשאפטן, און דורכן פראקוראָר איז אים געלונגען אַרויס-צונעמען דעם זון פאַר אַ גרויסער „קויציע“, ביזן פראַצעס. יוסף איז אָבער באַלד, אומלעגאַל, אַוועק קיין טשעכאָסלאַוואַ-קיע, כדי אָנצוקומען אין פראַגער אוניווערזיטעט. די טשע-כישע מאַכט האָט אים אָבער נישט געוואַלט געבן קיין פּאַלי-טישע אַזיל-רעכט. איז יוסף אַוועק קיין פראַנקרייך, און איז אָנגעקומען לערנען אויפן יורידישן פאַקולטעט אין דער שטאָט טור.

צווישן די סטודענטן ווערט ער גלייך אַ מיטגליד אין דער קאָמוניסטישער פאַרטיי, און גאָר אין קורצן — אַ מיט-גליד אין פעדעראַלן קאָמיטעט. אין טור און אין דער אומ-געגנט האָבן צו יענער צייט געלעבט אַ פאַר טויזנט פּוילישע אַרבעטער, זיי האָבן געאַרבעט ביי אַגריקולטור און אין די כעמישע פאַבריקן. דאָרט אַנטוויקלט יוסף עפשטיין אַן אינ-טענסיווע טעטיקייט. ער גיט יורידישע עצות די נייע עמי-גראַנטן, שרייבט ווענדונגען, ביטעס. פאַרנעמט זיך מיט אַלע ענינים פון די פּויערים וואָס שייך די קאָנטראַקטן, וואָס זע-נען נאָך געשלאָסן געוואָרן אין פּוילן. עס האַנדלט זיך דער עיקר וועגן אַריבערברענגען זייערע איבערגעבליבענע משפּ-חה-לייט, פּרויען, קינדער; אויך פראַבלעמען מיט דער אַר-טיקער פראַנצויזישער אַדמיניסטראַציע.

צו יענער צייט האָט דער פּוילישער קאָנסול צונויפגערוּפן אין טור אַ פאַרזאַמלונג פון די פּוילישע אימיגראַנטן-אַרבע-טער. יוזעק טרעט דאָרט אַרויס מיט שאַרפער קריטיק, וואָס שייך דער שווערער עקאָנאָמישער און פּאָליטישער לאַגע אין פּוילן. ער דערמאָנט, אַז די אַרבעטסלאָזיקייט, די ערדלאָזע פּויע-רים צווינגט עס אָפצורייסן זיך פון זייער היימלאַנד. ער שטורעמט קעגן דער רעאַקציאָנערער ביוראָקראַטיע פון פּוילישן קאָנסול-לאַט, מיט זיינע קאָנסולן, וואָס זאָרגן גאַנץ ווייניק וועגן די

פוילישע עמיגראנטן. דער קאנסול, אין זיין ענטפער, איז ארויס מיטן באקאנטן נוסח וועגן דער „זשידאָ-קאָמונע“. דאָס האָט אַרויסגערוּפֿן אַ טומל און אפילו אַ געשלעג. יוזעק איז אַרעסטירט געוואָרן. אויפֿן פּראָצעס האָט דער אַדוואָקאַט, וואָס די פּאַרטיי האָט צוגעשטעלט, באַוווּזן די פּאַזיטיווע סאַציאַלע ראַל, וואָס יוזעק עפשטיין פירט אויס צווישן דער מאַסע פּוילישע עמיגראַנטן. יוסף עפשטיין איז בלוז באַשטראַפֿט גע-וואָרן מיט אַ געלט־שטראַף, פאַר שטערן די עפנטלעכע רו, ער האָט אָבער געמוזט פאַרלאָזן די שטאָט טור.

טור האָט ער נישט פאַרלאָזט אַליין, נאָר צוזאַמען מיט זיין חברטע פּאַלאַ, די סטודענטין פון מעדיצינישן פּאַקולטעט. זי האָט געלערנט פאַרמאַצעוטיק. זי האָט געשטאַמט פון לאַדזש. צוליב די באַגרענעצטע רעכט, וואָס יידישע יוגנטלע-כע האָבן געהאַט ביים אַנקומען אין די העכערע בילדונג־אַנ-שטאַלטן, האָט זי עמיגרירט קיין פּראַנקרייך, צו לערנען אויפֿן מעדיצינישן פּאַקולטעט אין דער שטאָט טור. שוין אין לאַדזש האָט זי אנטוויילגענומען אין דער קאָמוניסטישער יוגנט־באַווע-גונג. איר פאַרבינדונג מיט יוזעקן איז דעריבער געווען אַ טאַפֿלטע, אַ נשמהדיקע און אַ פּאַליטיש־אידעאָלאָגישע. זי איז געוואָרן זיין טרייע לעבנס־באַגלייטערין.

ליידער זענען די בשותפותדיקע ליבע יוגנט־יאָרן געווען אַזוי קורץ, מיט אַזויפיל שטרויכלונגען. זיי האָבן געפרוווט איינאַרדענען זייער צוזאַמענלעבן אין פּאַריז. אָבער צוליב פינאַנ-ציעלע שוועריקייטן, האָבן זיי עס נישט געקענט רעאַליזירן.

זיי פּאַרן קיין באַרדאַ, וווּ זיי זענען אַנגעקומען לערנען, ער אויפֿן יורידישן פּאַקולטעט און זי — אויפֿן מעדיציניש-פאַרמאַצעוטישן, יוספּס אינטענסיווע פּאַליטישע אַקטיוויטעט. זיין רעדנער־טאַלאַנט, רוקן אים גיך אַרויס אַלס מיטגליד אין פעדעראַלן קאָמיטעט. אין 1934 ווערט ער אויסגעוויילט אַלס מיטגליד אין צענטראַל־קאָמיטעט פון דער קאָמוניסטישער

יוגנט. ער אנטוויקלט אן אינטענסיווע טעטיקייט צווישן דער יוגנט, צווישן די סטודענטן, העלפט שאפן דעם סטודענטן-קאָ-אָפּעראַטיוו, וואָס ווערט אַ צענטער פאַר פּאָליטיש-קולטורע-לער טעטיקייט; גאָר באַזונדערס צווישן די יידישע סטודענטן, געקומענע פון פּוילן, רומעניע, אונגאַרן. פיל פון זיי זענען דערנאָך אַוועק קיין שפּאַניע, ווי קעמפּער אין דער אינטער-נאַציאָנאַלער בריגאַדע, שפּעטער — אַקטיווע אַנטיילנעמער אין פּראַנציוזישן ווידערשטאַנד קעגן די נאַציס. לאַמיר אַנרופּן עטלעכע נעמען: קאַשען, לאַוואַלעי, קאַלמאַנאַוויטש, קלאַד און זשעראַר באַוואַר (פּראַנציוזן), יאַשקע קאַמעניעצקי, טאַלאַ פינ-גערטיל, טשאַרני, גראַמב, זאַוידאַוויטש, גאַרנשטיין, וואַלי-קאַו, קורישן און אַנדערע.

יוסף עפשטיין האָט דערפּאָלגרייך פאַרענדיקט דעם יורידישן פּאַקולטעט, אָבער קיין אַרבעט צו פּראַקטיצירן ווי אַן אויס-לענדער, האָט ער נישט געקענט קריגן. ער טוט פאַרשיידענע אַרבעטן, כדי נישט צו זיין צוגעבונדן צו קיין אַרבעטס-פּלאַץ. אין דער זעלבער צייט מאַכט ער דורך אַן אינטענסיוון קורס וועגן דער באַוואַפּענונג-אינדוסטריע פון מלחמה-מכשירים. אין באַרדאָ האָבן אין יענע יאָרן געלעבט עטלעכע צענדליק טויזנט שפּאַניער, און ווען ס'איז אויסגעבראַכן אין שפּאַניע דער ביר-גער-קריג, זענען פיל שפּאַניער אַוועק אין זייער היימלאַנד קעמפּן קעגן פּראַנקאַ-פּאַשיום.

עס ברעכט אויס דער שפּאַנישער בירגער-קריג

אין דער ערשטער גרופּע פון 9 פּוילישע בירגער, וואָס נעמען אַנטייל אין דער פאַרטיידיקונג פון אירון, געפינט זיך יוסף עפשטיין, צוזאַמען מיט נאָך איין יידישן אַרבעטער, לעאַן בוים. ער ווערט פאַרווונדעט און צוריקגעשיקט קיין באַרדאָ.

לעצן בוים איז געפאלן אין קאמף דעם 3^{טן} סעפטעמבער 1936.
דער סאָויעטיש־יידישער פּאָעט איציק פעפער ווידמעט אַ ליד
דעם העלדישן יידישן קעמפער :

ער איז אַהין געקומען
פון רושיקן פּאַריז,
ער האָט מיט זיך גענומען
דאָס רויע האַרץ, דאָס פּריש.

דעם אַטעם פון קאַמונע,
האַט ער מיט זיך געבראַכט.
די זון האָט אים געפונען
אַ טויטן נאַכן שלאַכט.

דער פויער אין קאסטיליע
וועט זינגען אונזער ליד.
די רויע פאָן פון פּרילינג
וועט ווייען אויף מאַדריד.

מיט אַ יאָר שפּעטער, אין 1937 איז אַט דער יונגער איי-
דעאַליסט, דער קרבן פון שפּאַנישן פּאַשיזם, מיר ביטער קאַ-
פויער געקומען, מיט דער עקלדיקער, כולגאַנישער שפּראַך
דורך איינעם פון די סטאַליניסטישע הענקער בעת מיין אויס-
פאַרשונג. ווי אַזוי איז עס געשען? לעצן בוים איז געווען
אַ יוגנט־חבר פון מיין פרוי אין לאַדזש. זיי האָבן עטלעכע יאָר
אַנגעהאַלטן אַ שריפטלעכע פאַרבינדונג, ווען ער האָט געלעבט
אין בעלגיע פון 1927 און פון 1933 אין פאַריז, צום אַוועקפאַרן
קיין ראַטנפאַרבאַנד, האָט ער איר מיטגעגעבן אַ פּאַטאַ־אַפּאַ-
ראַט. ער האָט איר אויך מיטגעגעבן דעם אַדרעס פון זיין
מוטער, וואָס האָט געוווינט אין בערלין, און געבעטן זי,

אדורכפארנדיק, אפצוגעבן א גרוס פון אים. מיר האבן, צוליב פארזיכטיקייט, קיינמאל נישט באנוצט דעם פאטאָאָפּאָראַט. ביי דער שטרענגער רעוויזיע ביי מיר אין הויז, האָבן זיי דעם אָפּאָראַט געפונען און געריבן זיך די הענט צו האָבן געפונען אַזאַ וויכטיקן „אוצר“, אַ בולטער באַווייז פון מיין שולד. צו ליבן אָפּאָראַט פון לעאַן בוים האָב איך באַקומען נישט ווייניק געשלאַגן פון די ג. פ. או.־לייט. נאָר דאָס איז דרך אגב.

יוסף עפשטיין, נאָכן קומען צו די כוחות בעת זיין ווערן פאַרוונדעט, האָט זיך באַלד געשטעלט צו דער דיספּאָזיציע פון קאַמיטעט פאַר דער שפּאַנישער רעפּובליק. ער איז צוגע־טיילט געוואָרן צו דער צענטראַלער לאַנדס־ביראָ. צווישן אַנ־דערע אויפגאַבן, האָט ער אויך באַדאַרפט איינקויפן געווער, שיפן, אַוויאָנען. ער האָט געהאַט דערציילט, אַז די קאַנאַנען־הענדלער האַלטן אים פאַר אַ נאַיוון מענטש, „נישט פון דער היינטיקער וועלט“. זיי פלעגן אים שטופן געלט אַלס פאַר־מיטלער, אָבער ער האָט עס אָפּגעוואָרפן מיט עקל. ער פאַרט כסדר צווישן פאַריו און באַרדאָ, אַרבעט צוזאַמען מיטן שפּאַ־נישן קאַנסול אין באַרדאָ, זשאַרוזש דיוואַל.

ער פאַרנעמט זיך דער עיקר מיטן אַריבערוואָרפן צו דער שפּאַנישער גרענעץ די פרייוויליקע, וואָס האָבן גע־שטראַמט פון אַלע עקן אייראָפע צו דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע. ער ווייזט דערביי אַרויס איבערמענטשלעכע גע־וואַגטקייט. ווי ס'האַט מיר איבערגעגעבן דער געוועזענער שפּאַ־נישער קאַנסול אין באַרדאָ, זשאַרוזש דיוואַל, איז וויכטיק צו דערמאָנען צוויי פאַקטן:

זיי האָבן איינמאַל באַקומען אַ מיטטיילונג, אַז דער הויפּט־מעכאַניק פון אַ שיפל מיטן געווער־טראַנספּאָרט, איז אויפן וועג קראַנק געוואָרן און מען מוז אים אומבאַדינגט פאַרבייטן, ווייל עס דראָט אַ געפאַר, אַז דער געווער־טראַנספּאָרט מיט דער קליינער מאַנשאַפּט, זאָל אומקומען. יוסף האָט גלייך געשאַפן

א צווייטן שיף־מעכאניקער. אין א פינצטערער נאכט, ביי שלעכט וועטער, זענען זיי ארויסגעשוומען אין אפענעם ים, ווייט פון די טעריטאריאלע וואסערן, און בשלום אדורכגע־פירט די אפעראציע.

ענדע 1937, ווען די שפאנישע רעפובליק האט שוין גע־גוססט, האט מען קודם אנגעהויבן צו עוואקואירן די קינדער. דעמאלט האט דער קאנסול באקומען א מיטטיילונג, אז א שיף מיט פיר טויזנט שפאנישע קינדער געפינט זיך אינמיטן ים; זיי פארדעכטיקן, אז דער שיף־קאפיטאן וויל זיך נישט דער־נענטערן צו די ברעגן און דאן דראט א געפאר, אז די שיף, מיט דער מאנשאפט און די קינדער זאלן אריינפאלן צום פראנץ־קאָ־שונא.

יוסף האט שנעל באוויזן צונויפצושטעלן א באוואפ־טע גרופע, און איז, אונטער זיין אייגענער אָנפירערשאַפט, ביי־נאכט צוגעשוומען צו דער שיף. די קאמאנדא איז געווען גוט פארמאס־קירט. און ווי א פארשטייער פון דער רעגירונג, האט דער קאנסול דורך א הויך־שפרעכער איבערגעגעבן, אז ער האט א מעסאזש פארן קאפיטאן. ער האט פארגעלייגט, אז ער וועט אראפלאזן א קויבער און ער וועט אלץ איבערגעבן שריפט־לעך. יוסף האט אים געענטפערט, אז צוליב דער ערנסטקייט פון דעם ענין, מוז ער אים אלץ אויפקלערן פערזענלעך. דער קא־פיטאן האט זיך אין אנהייב געקווענקלט, אבער ווען ער האט זיך איבערצייגט, אז ער איז אליין, אָן באַגלייטער, האט דער קאפיטאן אראפגעלאזט א לייטער. אויף דעם האבן חברה גע־ווארט. די גאנצע באוואפנטע גרופע איז ארויף אויף דער שיף. דער שיף־קאפיטאן האט פראטעסטירט, געשריגן, אז דאס איז א פיראטן־אקט. נאך גרויס אמפערניש, האט מען אים געצוונגען צוצופירן די שיף צו די פראנצויזישע ברעגן. אין יאָר 1937, בעת דער אינטערנאַציאָנאַלער אויסשטע־לונג, קומט צו יוספן אויף א באַזוך זיין שוועסטער פון פוילן.

זי האָט אים איבערגעבן וועגן דער טרויעריקער לאַגע אין דער היים. דער פּאָטער איז געשטאַרבן. די יידישע גביריש-קייט איז, ווי דער שטייגער, געבויט אויף זאַמד און צעפּאַלט זיך. אין פּוילן בושעוועט די רעאַקציאָנערע, האַלב פּאַשיסטי-שע רעגירונג. מען חנדלט זיך צום פּאַשיסטישן שכן, צו היטלערן. אין פּוילן עקזיסטירט שוין אויך אַ קאַנצענטראַ-ציע-לאַגער אין קאַרטווי-בערעזע. מען שפּאַלט און מען צע-ברעכט, מיט דער הילף פון די פּראַקישע באַיווקעס, די פּראַ-פעסיאָנעלע פּאַראַיינען. עס ווערט געפירט אַ מלחמה ממש מיט די יידישע קליינהענדלער, וואָס פּאַרן אויף די יאָרידים און שטעלן אויף זייערע סטראַגאַנעס. פּאַגראַמען — פּשיטיק, מינסק-מאַזאָוועצק, בריסק. בלוטיקע אָנפּאַלן אויף די יידישע סטודענטן אין די אוניווערזיטעטן. אין זאַמאַשטש איז די אַרעמסטע טייל פון שטאַט, די ניי-שטאַט, אונטערגעצונדן גע-וואָרן, דאָרט, וווּ ס'האַבן געווינט די עלטערן פון די באַ-ווסטע קאָמוניסטן האַקמאַן און עלסטער. אין איין וועג איז אויך פּאַרברענט געוואָרן דאָס הויז פון רב, די שטאַט-שול, דער בית מדרש, ביז צו דער יידישער באַד. דאָס אַלץ גיט אים איבער זיין שוועסטער.

די פּאַשיסטישע כוחות אין די אַלע גרענעץ-לענדער מיט דייטשלאַנד, הייבן אויף די קעפּ, גרייטן זייער אייגענעם אומקום פון זעלבשטענדיקייט פון זייערע לענדער — דאָס זענען פּוילן, ליטע, לעטלאַנד, רומעניע. דער קריג, וואָס עס האָט אָנגעהויבן דער פּאַשיסטישער גענעראַל פּראַנקאַ, מיט דער הילף פון היטלער און מוסאָליני, קעגן דעמאָקראַטישן שפּאַניע, איז געווען דער פּאַרמעסט פון אָנגרייפּערישן פּאַ-שיום, גאַר באַזונדערס קעגן דער אינטערנאַציאָנאַלער אַר-בעטער-באַוועגונג.

יוסף עפשטיין האָט אינטענסיוו מיטגעאַרבעט מיט דער לאַנדעס-ביראָ, צו הילף דער שפּאַנישער רעפּובליק. דער

קאמיטעט איז אנגעפירט געווארן פון דער פראנצויזישער קאמוניסטישער פארטיי, אונטער דער דירעקטער קאנטראל פון קאמאינטערן. דער צענטראלער פירער איז געווען זשארוזש גאסטאן, ווי אויך זשאן זשעראם (אמתער נאמען: משה פיינטוך). דער לעגאלער סטאטוט, דורך וועלכן דער קאמיטעט איז געווען טעטיק, איז געווען די געזעלשאפט „פראנס נאוויגאסיאן“. זי האט געהאט אין איר באזיץ א פלאט מיט 22 שיפן, מיט 1.200 אנגעשטעלטע מאטראסן; זיי האבן אין די יארן פון בירגער־קריג באוויזן איבערצופירן העכער 11 טויזנט טאן שפייד־פראדוקטן. פארשטענדלעך — אויסער די נישט־אפיציעלע, שטילע געווער־טראנספארטן. אבער דאס אויסברייטערן זיך פון די מיליטערישע אפעראציעס, ווען דאס שפאנישע פאלק איז אפגעגאנגען אין בלוט, גיט אים נישט קיין רו.

אין יאנואר 1938 קערט זיך יוסף ווידער אום קיין שפאניע, רעקאמענדירט אין פאליטישן קאמיסאריאט פון די אינ־טערנאציאנאלע בריגאדעס. דער הויפט־צענטער געפינט זיך אין דער שטאט אלבאסעטע. ער רייסט זיך אנטילל צו נעמען אין דירעקטן קאמף אויף די פראנטן. האט מען אים צוגעטיילט צום ארטילעריע־באטאליאן א. נ. פון אנגא פאקער, די יידישע טאכטער פון טשערנאוויץ, וועלכע איז געווען איינע פון די קאמינטערן־פירער, ווי טעלמאן, טארעז, ראקאשי א. אַנד. צוליב זיינע טעכנישע קענטענישן אין געווער פון אלע מינים, און זיין קורצע דערפארונג אין קאמף, האט מען אים צוגע־טיילט דעם טיטל קאפיטאן. זיין פסעוודאנים איז געווען אַנדריי.

וועגן זיינע מלחמה־אפעראציעס זענען, ליידער, פארבליבן ווייניק לעבעדיקע עדות. עס איז וויכטיק צו דערמאנען איין עפיזאד פון יענעם פעריאד אין לעבן און קאמף פון יוסף עפשטיין. ער איז דאן אויסגעצייכנט געווארן, צוזאמען מיט

זיין איינהייט אויפן פראַנט ביי דער עברא, דער וויכטיקסטער טייך אין שפּאַניע. אויף איין פּראַנט־אַפּשניט באַקומט ער אַ באַפעל ער זאָל זיך צוריקציען מיט זיינע באַטעריעס אויפן צווייטן ברעג. די הויפּט־כוחות פון דער אַרמיי האָבן נישט באַוויזן אַריבערצוגיין דעם טייך און צוריקציען די אַרטי־לעריע. עס דראַט אַ געפאַר, אַז די הויפּט־כוחות זאָלן אַרייַן פאַלן אין אַ פּאַסטקע, ווערן אַרומגערינגלט פון דער פּאַשיס־טישער פּראַנקאַ־אַרמיי. האָט יוסף עפּשטיין נישט אויסגע־פירט דעם באַפעל — און פאַרקערט — געגעבן אַן אינס־טרוקציע מען זאָל פאַרשטאַרקן דאָס פייער. ער האָט זיך צוריקגעצויגן דאָן, ווען די הויפּט־כוחות האָבן באַוויזן אַרי־בערצוגיין אויפן אַנדערן ברעג. אָבער פאַרן נישט אויס־פירן דעם באַפעל, איז ער געשטעלט געוואָרן פאַר אַ דיס־ציפּלינאַרן מיליטער־געריכט. מען האָט אָבער אָפּגעשאַצט, אַז דער באַפעל איז געווען אַ פעלער, אַז זיין אַרענטאַציע איז געווען אַ גוטע, כדי צו ראַטעווען די כוחות פון דער רעפּו־בליקאַנישער אַרמיי. ער איז אויסגעצייכנט געוואָרן מיט אַנער־קענונג פונעם הויפּט־שטאַב.

די לאַגע אויף די פּראַנטן איז אין סעפטעמבער 1938 גע־וואָרן אַליץ ערגער, באַזונדערס ביים טייך עברא. ס'איז נישט גענוג געווען בלויז ענטוויאַזם פאַרן דעצידירנדיקן אויסגאַנג פון די שלאַכטן, דער העראַיזם פון די 30-35 טויזנט קעמ־פער פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס. צווישן זיי האָבן זיך אויך געפונען טויזנטער יידן פון אַלע לענדער.

446 יאָר נאָכן גירוש שפּאַניע, איז די יידישע רעוואָלּו־ציאָנערע יוגנט געקומען קעמפן קעגן פּאַשיזם און רעאַקציע. דעמאָלט האָט זיך אויך אויסגעבילדעט אַ באַזונדערע יידישע איינהייט. אויפן נאָמען פון נפתלי באַטוויין. נפתלי באַטוויין איז געווען אַ יידישער שוסטער־אַרבעטער פון לעמבערג. אין 1924 האָט ער דערשאַסן דעם פּראָוואַקאַטאָר ציעכנאווסקי.

וועלכער איז איבערגעגאנגען אַרבעטן אין דער פּוילישער געהיים־פּאַליציי. באַטוויין איז פּאַרמשפּט געוואָרן צום הענגען, כאַטש ער איז נאָך געווען אַ מינדעריאַריקער. ער האָט אָפּ־געזאָגט צו בעטן אַ באַגנעדיקונג, און מיטן געזאָנג פון „אינ־טערנאַציאָנאַל“, איז ער געגאַנגען צו דער תּליה. זיין העל־דישקייט איז געווען אַ סימבאָל פון רעוואָלוציאָנערן הע־ראַיזם.

די יידישע באַטוויין־קאָמפּאַניע איז געגרינדעט געוואָרן, כאַטש די אינציאָטאַרן זענען געווען הייסע סטאַליניסטן, וואָס האָבן געלייקנט דעם עצם קיום פון אַ יידיש פּאַלק און יידישע נאַציאָנאַלע פּראָגן. צי איז עס געווען יידישער אינס־טינקט, אָדער צוליב פּראָפּאַגאַנדע־צוועקן? אָבער זיי האָבן איבערגעחזרט די זעלבע אינציאָטיוו פון די באַראַכאָוויסטן אין אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד בעת דער פּעברואַר און אָק־טאָבער־רעוואָלוציע, אין 18-1917. זיי האָבן אָרגאַניזירט יידישע קאָמפּס־אַטריאַדן. ווי נאָר די באַלשעוויקעס האָבן זיך געשטאַרקט, זענען זיי אָבער אַנטוואָפּנט און פּאַנאַדער־געלאָזט געוואָרן.

די כּוחות־פּאַרהעלטענישן אין שפּאַניע זענען נישט גע־ווען קיין גלייכע. די גוט אויסגעשולטע פּראַנקאַ־אַרמיי, איז געשטיצט געוואָרן פון היטלער און מוסאָליני. אויפן פּראַנט ביי דער עבראַ האָבן די פּראַנקיסטן געהאַט 6 אַרטילעריע באַזעס אויף 1 באַזע — פון די רעפּובליקאַנער. אויף איין אַוויאַן פון די רעפּובליקאַנער האָבן די פּראַנקיסטן געהאַט 10 אַוויאַנען. (לויט ווי ס'גיט אָן י. לערמאַן אין דער פּאַררעדע צום בוך פון דוד דיאַמאַנט). אין דער זעלבער צייט, ווען די פּאַשיסטישע לענדער, דייטשלאַנד און איטאַליע, האָבן עקס־פּערימענטירט זייערע פּאַספּאַר־באַמבעס קעגן דער ציווילער באַפעלקערונג און מיט דער גאַנצער מיליטערישער קראַפּט געהאַלפן דערשטיקן די שפּאַנישע רעפּובליק, האָבן די דע־

מאקראטישע גרויסמאכטן, ענגלאנד, פראנקרייך, געפירט אַ פאָ-
ליטיק פון נישט-אינטערווענץ.

שאַרל טיאָן, אַ קאָמוניסטישער דעפוטאַט אין פאַרלאַמענט, האָט דעמאָלט אַנטייל גענומען אין אַן אינטערנאַציאָנאַלער דע-
לעגאַציע קיין שפּאַניע. די דעלעגאַציע איז געקומען מיט הומאַ-
ניטאַרע צילן, מיטהעלפֿן די עוואָקואַציע פון פּערזענלעכקייטן,
זיי זאָלן נישט אַריינפאַלן אין די הענט פון די פּראַנקאַ-באַנ-
דיטן. זיי האָבן בייגעוויינט דעם טרויעריקן פינאַל פון דריי
יאָר בירגער-קריג. אין זיין בוך „מען האָט געזונגען רויט“,
פּרעגט ער זיך: „ווי אַזוי אויפקלערן די צוויי-דייטיקייט פון
סטאַלינס פּאָליטיק? די סאָויעטישע הילף אין קריגס-מאַ-
טעריאַלן און טעכניקער איז געווען דער הויפּט-אַנשפּאַר פאַר
די רעפּובליקאַנער, געהאַלפֿן דורך די אינטערנאַציאָנאַלע בריי-
גאַדעס. אין דער מלחמה האָט די שפּאַנישע קאָמוניסטישע
פּאַרטיי זיך באַטייליקט מיט איר פּולן פּאַטענציאַלן כּוח. די
שונאים אירע האָבן געווסט און ריכטיק אָפּגעשאַצט ווי
שענדלעך ס'איז פאַר דער שפּאַנישער רעפּובליק, מצד סטאַ-
לינען איינצושטעלן אַן אַטמאָספּער פון טעראָר, ווי אויך דאָס
אַדורכפירן די פּאַרניכטונג פון טראַצקוזם. סטאַלינס אָגענטן
האַבן גלייכצייטיק דערשטיקט די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג,
וואָס איז געווען זייער שטאַרק אין קאַטאַלאַניע. דאָס שפּאַני-
שע פּאַלק האָט באַצאָלט אַ טייערן פּרייז אין דעם מכשפה-
געיעג, מיטן פּאַרניכטן דעם טראַצקוזם און דעם אַנאַרכיזם.
אין אַלבאַסעטע, ווהיין ביאו, דער פּראַנצויזישער קאָמוניסטי-
שער טוער, איז געשיקט געוואָרן אַלס אינסטרוקטאָר פון קאַמ-
אינטערן, פאַר דער פּאָליטישער קאַנטראָל פון דער אינטער-
נאַציאָנאַלער בריגאַדע, דאָרט האָט ער זיך געטראָפֿן מיט איי-
נעם פון זיינע שעפּער, מיט אַנדריי מאַרטי. ער שרייבט: „מיר
זענען אין פּראַנקרייך געווען פול מיט אומרו צוליב דער פּאַ-
שיסטישער עקספּאַנסיע. מיר האָבן געזען ווי די פּאַשיסטישע

5-טע קאלאנע האט אפילו באוויזן אריינצוקריגן זיך אין די שפיצן פון דער רויטער ארמיי; און דאס, מיט דער הילף פון דער נ. ק. וו. ד. דערפירט, אז סטאלין זאל ליקוידירן דעם הויפט-פירער פון דער ארמיי, מארשאל טוכאטשעווסקי, צוזא-מען מיט די בעסטע קאדרון פון דער סאָויעטישער אָנפירער-שאַפט".

די שפּאַנישע רעפּובליק גוססט

די שווערע, בלוטיקע קאַמפּן ביים טייך עבראַ, וווּ יוסף עפשטיין האָט במשך פון פינף חדשים געקעמפט, זענען געווען די לעצטע, אין וועלכע די אינטערנאַציאָנאַלע בריי-גאַדעס האָבן אַנטייל גענומען. אין סעפטעמבער, זענען, לויטן אַפּמאַך מיט דער פעלקער-ליגע, אַרויסגעצויגן געוואָרן אַלע פרעמדע קעמפנדיקע כוחות. די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס זענען צוריקגעצויגן געוואָרן פון די פּראַנטן. אָבער פּראַנקאַ, מיט זיינע אַלירטע, היטלער און מוסאָליני, האָט פּאַרגעזעצט די פּאַשיסטישע עקספּאַנסיע. דער גרויסער מיליטעריש-טעכ-נישער איבערוואַג האָט געצווונגען די רעפּובליקאַנישע כוחות זיך צוריקצוציען. דעם 9-טן פעברואַר 1939 זענען 300 טויזנט סאַלדאַטן, 15 טויזנט פּאַרווונדעטע און 170 טויזנט ציוויל-באַפעלקערונג, איבערגעגאַנגען די פּראַנציוזישע גרענעץ. צווישן די לעצטע, וואָס האָבן פּאַרלאָזן שפּאַניע, זענען געווען די קעמפער פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס. אַלע זענען זיי אינטערנירט געוואָרן אין די פּראַנציוזישע קאַנצענטראַציע לאַגערן, פּאַרצוימט מיט שטעכל-דראַט.

וויפל פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס זענען גע-פּאַלן אין שלאַכט? לויט די אַנגאַבן פון שאַרל טיאָן אין זיין בוך „מען האָט געזונגען רויט“, זענען 500 אַריינגעפּאַלן אין

געפאנגענשאפט, נאך דער קאפיטולאציע פון דער רעפובליק, בלויז 20 האבן אויסגעמיטן די עקזעקוציע. לויט ווי ס'גיט אן י. לערמאן, זענען פון 40 ביז 50 פראצענט אומגעקומען. דער פראצענט פון די פאליאקן איז געווען נאך גרעסער. פון 5 טויזנט זענען 3.500 געפאלן אין די שלאכטן, וויפל קרבנות האבן יונגע יידישע מענטשן געגעבן אויפן מזבח פון שפאניע? לויט דער פעסטשטעלונג פון עסטרייכישן סאציאל-לאג, דר. טוך, איז די צאל יידן אַנטיילנעמער און קעמפער פון די אינטערנאציאנאלע בריגאדעס געווען צווישן 6 און 8 טויזנט. וויפל עס זענען געפאלן, איז שווער פעסטצו-שטעלן, ווייל לויט זייער אפשטאם זענען זיי פאררעכנט געווארן צו די לענדער, פון וואָנען זיי זענען געקומען, אָדער לויט די בריגאדעס, ווו זיי האבן געקעמפט. די באַטוויך-קאמפאניע, איז לויט דער צאל, דער עיקר געווען אַ סימ-באַלישע. ווי עס גיט אָן אין זיין בוך דער שפאניע-קעמפער זיגמונט שטיין, איז די צאל געפאלענע געווען זייער אַ גרויסע. די ערשטע שלאכט, אין וועלכער די באַטוויך-קאמפאניע האָט אַנטיילגענומען, איז געווען אויפן פראַנט פון עסטראַ-מאָדוראַ. פון די 120 קעמפער זענען דער ווייט גרעסטער טייל באַשטאַנען פון דער רעזערוו-קאמפאניע. די מענטשן האָבן בלויז 3 וואָכן געמאַכט איבונגען. בלויז 20 מענטשן האָט מען געלערנט ווי אַזוי זיך צו באַגיין מיטן געווער, אָדער זיי האָבן פריער געהאַט געדינט אין דער אַרמיי. בלויז 10 פון זיי האָבן באַקומען ביקסן, אַזוי איז די קאמפאניע כמעט מיט ליידיקע הענט געגאַנגען אין אַטאַקע אויפן שובא.

אין דער צייט, ווען פון די פראַנקאַ-אַקאַפּעס האָט מען זיי באַגעגנט מיט אַ האַגל פון קוילן פון מאַשיך-געווער. פון דער ערשטער אַטאַקע זענען פון דער קאמפאניע איבערגע-בליבן נישט מער ווי 18 מיליציאַנערן. „די אומשטענדן, ביי

וועלכע די גרעסטע טייל פון דער באַטוויין־קאָמפּאַניע האָבן געקעמפט — גיט ער צו — זענען געווען שוידערלעכע. (זיגמונט שטיין איז געווען איינער פון די סאַמע ערשטע יידישע קאָמוניסטישע טוער פון די אָנהויב 20־ער יאָרן. ער האָט אַנטייל גענומען אין דער בונדישער קאָנפּערענץ אין דאַנציק אַלס דעלעגאַט פון גאַליציע. דאָרט האָט זיך פאַרמירט דער „קאָמבונד“. געווען אַ זשורנאַליסט, געאַרבעט אין דער יידיש־קאָמוניסטישער פרעסע אין פּוילן. אין די סאַמע ערשטע טעג פון שפּאַנישן בירגער־קריג האָט ער זיך מאַביליזירט אין די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס. אין שפּאַניע ווערט ער צוגעצויגן אין דער בילדונגס־אַפּטיילונג. זייענדיק שווער קראַנק, שיקט מען אים אָפּ קיין פראַנקרייך אין אַ שפיטאַל הינטער פאַריז, ווי נאָר ער איז געקומען צו די כוחות, איז ער אין יאַנואַר 1938 צוריקגעפאָרן קיין שפּאַניע, וווּ ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער ניי־פאַרמירטער באַט־וויין־קאָמפּאַניע. אין 1968 האָט ער, אין אַ דעפרעסיע־צושטאַנד, גענומען זיך דאָס לעבן, זאָלן די פאַר שורות זיין צום כבוד פון זיין אַנדענק).

יוסף עפשטיין איז אין 1939, צוזאַמען מיט פיל קעמפער פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע אַריבער די פראַנץ־צויזישע גרענעץ און איז גלייך אינטערנירט געוואָרן אין לאַגער גירס, לעבן פערפיניאַן. ווי עס האָט מיר איבערגע־געבן זיין פרוי, איז די ערשטע צייט זייער לייכט געווען צו אַנטלויפן פון לאַגער; אָבער די פאַרטיי האָט רעקאַמענדירט מען זאָל דאָרט פאַרבלייבן צוזאַמען מיט דער גרויסער מאַסע מיליציאַנערן. וואָס שווערער ס'איז געוואָרן דאָס טאַג־טעגלעכע לעבן אין לאַגער, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן די באַוואַכונג. ס'האָט זיך געפאָדערט אויסערלעכע אינטערווענצן עמיצן צו באַפרייען. וועגן גורל פון עפשטיינען האָט זיך פאַראינטערעסירט אַ דאַקטאָרין, אַ רעליגיעזע. זי האָט זיך

צוזאמען מיט עפשטיינען געלערנט אין באַרדאָ, און האָט גע-
קענט די מאַראַלישע פּערזענלעכקייט פון עפשטיינען. זי האָט
געווירקט, אַז דער אַרציביסקופּ פון באַרדאָ זאָל פאַר אים
אינטערווענירן.

דער פּעדעראַלער קאַמיטעט פון דער קאַמוניסטישער פאַר-
טיי אין באַרדאָ האָט דורכן סעקרעטאַר פון דער מערי אין
בוסקע, אים אַרויסגענומען פון לאַגער און אים באַשטימט
אַ געצווונגענע רעזידענס אין באַרדאָ. ביים אויסברוך פון
דער מלחמה אין 1939 האָט זיך עפשטיין גלייך מאַביליזירט
אין דער אַרמיי. מען האָט אים אָפּגעשיקט אין דער פּויליש-
שער אַרמיי, וואָס האָט זיך פאַרמירט אין פּראַנקרייך. ער
האַט גלייך באַקומען די מיליטערישע ראַנגע פון אונטער-
אָפּיציר.

דער דענטיסט גאַרנשטיין, וועלכער איז געווען מיט עפ-
שטיינען אין זעלבן רעגimענט, גיט אַן געוויסע כאַראַקטער-
שטריכן פון יוזעקן (ווי זיי האָבן גערופן עפשטיינען): אַן
אַרבעטסזאַמער, אַ צוגעלאַזענער, חבּריש, לעבנסלוסטיק, מיט
פיל הומאָר, מיט אַ געזונט, פּריידיק געלעכטער. אין דער
זעלבער צייט — זייער ערנסט. די בעסטע צייט-פאַרטרייב
איז ביי אים געווען — שפּילן אין שאַך. אַ גוטער שפּילער.
דער אַנטיסעמיטישער גייסט אין פּוילישן מיליטער, האָט
אין עפשטיינען אויפגעוועקט זיין בונטאַרישקייט. ער האָט
דערקלערט, אַז אין דער אַטמאָספּער פון אַנטיסעמיטיזם, קאָן
מען נישט קעמפּן קעגן נאַציזשן פּאַשיום. כאַטש אים אַליין,
אַ בלאַנדער, אַ פּעסט-געבויטער, מיט אַ נישט-טיפּיש יידיש
פנים, האָבן די פּאַליאַקן, וואָס דערשמעקן אַ יידן פון דער
ווייט, נישט פאַרדעכטיקט, אַז ער איז אַ ייד. אין געציילטע
טעג האָט עפשטיין אַרגאַניזירט אַרום 150 יידישע סאַלדאַטן-
פּרייוויליקע, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו דינען אין דער
פּוילישער אַרמיי. זיי האָבן זיך געוואַנדן מען זאָל זיי איינ-

שליסן אין פרייוויליקן פרעמדן-לעגיאן. עס איז געווען א גע-
פאר מען זאל זיי באטראכטן ווי דעזערטירן. אבער נאך
א דרייטער אינטערווענץ, האט מען זיי אפגעשיקט אין
רעגמענט, און יוסף איז דערנאך צוגעטיילט געווארן צום
12-טן אויסלענדער-רעגמענט. זיי זענען פון די ערשטע
אויסלענדער, געשיקט געווארן אויפן פראנט, צו קעמפן קעגן
די דייטשן אין דער געגנט סאם, ביים טייך ען. אין מאי,
ווען די שלאכטן האבן זיך פארשטארקט, איז יוסף עפשטיין
אריינגעפאלן אין געפאנגענשאפט צו די דייטשן. אין יוני
1940 האט מען די געפאנגענע אפגעשיקט אין דער געגנט
פון לייפציק.

אין נאָוועמבער פון זעלבן יאָר, איז ער, טראָץ די שנייען
און פרעסט, זאווערוכעס, אנטלאפן פון לאגער און איז אָנ-
געקומען אין דער „נייטראַלער“ שווייץ. ער ווערט פאַרהאַלטן
און צוריקגעשיקט צו דער דייטשער גרענעץ. עס געלינגט
אים אָבער צו אַנטלויפן, דורכשווימענדיק אַ האַלב געפרוירן
וואַסער. ער איז געווען אַן אויסגעצייכנטער שווימער — האָט
מיר די פרוי דערציילט — ווען זיי האָבן איינמאַל שפּאַצירט
ביים טייך טור, האָבן זיי געהערט הילף-רופן פון אַ טרינקענ-
דיקן. עפשטיין איז באַלד אַריינגעשפרונגען אין טייך און
געראַטעוועט דעם מענטש. ער געפינט זיך ווידער אין דער
שווייץ, און קומט אָן ביון פראַנצויזישן קאָנסולאַט. 10 טעג
האָבן זיי אים דאָרט אויסבאַהאַלטן און אַרויסגעגעבן אים
פאַפירן פון אַ לאַיאַלן פראַנצויזישן בירגער, אויפן נאָמען יוסף
עסטען. מיט אַט דעם פראַנצויזישן דאָקומענט, איז ער דעם
25-טן דעצעמבער 1940 אַנגעקומען קיין פאַריז. מיט דער
הילף פון זיין חבר דעם אינזשיניער דאַניעל בעראַנזשע,
וועלכער איז גישט געווען קאָמפראַמיטירט אַלס קאָמוניסט
איז ער אַנגעקומען אַרבעטן אַלס רעפּרעזענטאַנט פון
אַ פירמע, וואָס האָט פאַרקויפט מעטאַל-מעבל פאַר ביוראָען.

ער זוכט אבער די וועגן ווי אזוי צו פארבינדן זיך מיט דער פארטיי.

דער אנהייב פון ווידערשטאנד

„די פארטיי — שטעלט פעסט שארל טיאן — איז אין יענעם פעריאד געווען צעשטויבט, נישט נאר צוליבן טעראר פון אקופאנט און זיינע פראנצויזישע קאלאבאראטארן, נאר אויך אידעאלאגיש. דער מעכטיקער ארגאניזירטער כוח אין פעריאד פון איינהייט-פראנט, איז געווען דעזאריענטירט פון גרויסן מאראלישן שאק, וואס דער היטלער-סטאלין-אפמאך האט געשאפן אין די מוחות פון אלע דענקענדיקע פארטיי-מיטגלידער. שוין אין 1939, גלייך נאכדעם ווי ס'איז באוואוסט געווארן וועגן דעם אומגלויבלעכן אפמאך, האבן עטלעכע דעפוטאטן אויף א פארזאמלונג פארגעשלאגן מען זאל שיקן א דעלעגאציע צו דער סאוויעטישער אמבאסאדע, און פאדערן, אז דער ראטנפארבאנד זאל זיך שטעלן אויף דער זייט פון די דעמאקראטישע לענדער, קעגן היטלערן. מאריס טארעז האט זיך אנטקעגנגעשטעלט דעם פארשלאג, מיטן מאטיוו, אז די פארטיי האט נישט קיין רעכט אריינצומישן זיך אין די אינערלעכע אנגעלעגנהייטן פון ראטנפארבאנד. באלד נאכדעם האבן 22 דעפוטאטן דעמיסיאנירט“.

שארל טיאן שטעלט אויך פעסט, אז דער סעקרעטאריאט פון דער פארטיי, וואס איז אויפגעשטעלט געווארן אנהייב 1940, נאך דעם ווי טארעז און מאריס זענען געווען אין מאסקווע, אין באשטאנד פון: דיקלא, פראשאן און טיאן, איז זיך ביו פריילינג 1941 נישט צונויפגעקומען. פאקטיש זענען די מיטגלידער פון סעקרעטאריאט געווען באהערשט פון צוויי

אַרײַענטאַציעס, באַגריפן, שטרעבונגען: קודם מענטשן, וואָס האָבן איבערלעך נישט געבליטיקט צוליבן אָפּמאַך; מענטשן, אויטאָמאַטן, לויטן רעליגיעזן באַגריף: גאָט איז גערעכט און זיינע מעשים זענען שטענדיק באַרעכטיקט. דערפאַר האָבן אַ טייל געזוכט צוצופאַסן זיך, אָדער אַרויסגעוויזן לאַיאַלקייט צום אָפּמאַך. מען האָט אויך געזוכט צו לעגאַליזירן ביי דער אַקופאַציע־מאַכט די „הימאַניטע“. אָבער די יונגע, באַזונדערס די געוועזענע שפּאַניע־קעמפּער, האָבן פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף אַוועק אין דער אומלעגאַליטעט און פירן אַ ביטערן קאַמף קעגן די נאַציס. דער ווידערשטאַנד אויף דער פּראַווינץ האָט זיך אָנגעהויבן שוין אין 1940. אין באַרדאָ האָבן די דייטשע אַקופאַנטן דורכגעפירט די ערשטע עפּנט־לעכע עקזעקוציע פון יונגן ייד פון פּוילן, ישראל לוזענקאַרפּ, דערפאַר, ווייל ער האָט אויפגעוויבן די פּויסט, ווען די נאַציס האָבן אַרויפגעצויגן זייער פּאָן מיטן האַקנקרייץ.

דעם 27־טן מערץ 1941 שרייבט זשאַק דיקלאָ אַן אַרטיקל אין דער אומלעגאַלער „הימאַניטע“ קעגן אָנווענדן אינדיווידױז־דועלן טערעאַר בנוגע דעם אַקופאַנט. ס'איז געווען אַ פּאָליטיש דעזאַריענטירטע צייט. ס'האַבן געהערשט דעקאַדענטישע שטיי־מונגען. ביי אַ טייל פון דער באַפעלקערונג — אַ נייגונג פון צופאַסלעריי, ביז אָפּענער, אָן בושהדיקער קאַלאַבאָראַציע, געדעקט מיטן פּאַלשן פּאַטריאַטיזם פון די ווישי־לייט.

יוסף עפשטיין האָט זיך נישט געמאַכט קיין אילוזיעס פון זיצן מיט פּאַרלייאַנטע הענט, כאַטש ער האָט געהאַט גוטע אַרישע פּאַפּירן, און געהאַט אויך אַ „גוטן“ אויסזען פון אַן אַריער. ער האָט גלייך גענומען זוכן אַ וועג צו קאַמף, צו ווידערשטאַנד. פון יענער צייט איז פאַרבליבן נאָך אים אַ פּאָליטישער דאַקומענט. אַ טייל מיינען, אַז דאָס איז גע־ווען אַ בריוו צום קאַמאינטערן. דער שרייבער און ווידער־

שטענדלער אַזעליאַס שרייבט אין זיין בוך „די זון פון די נעכט“: „דאָס איז געווען אַ ראַפּאָרט צום צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פּוילישער קאָמוניסטישער פּאַרטיי“. אַבער דער שרייבער אוואָליאַס האָט זעט אויס, נישט געוואוסט, אָן אין יענעם פּעריאָד איז שוין די פּוילישע קאָמוניסטישע פּאַרטיי, זייט 1938, געווען אויפגעלייזט; און אַז ס'האָט נאָך אין פּוילן, אין 1941, נישט עקזיסטירט קיין צענטראַל-קאָמיטעט. די אמתע געשיכטע פון דאָקומענט איז אַזאַ: זוכנדיק אַ פּאַר-בינדונג מיט דער פּראַנצויזישער פּאַרטיי, האָט ער אָנגע-טראַפּן אַ חבר פון פּריערדיקן פּעריאָד. יענער האָט אים קאָנטאַקטירט מיט אַ געהיימען שליח פון דער סאָויעטישער אַמבאַסאַדע אין פּראַנקרייך. און גאַנץ וואַרשיינלעך, לאַגיש גענומען, האָט מען ביי אים פּאַרלאַנגט ער זאָל אָנשרייבן אַ פּאָליטישע אָפּשאַצונג וועגן דער לאַגע אין פּראַנקרייך. און אַט וואָס ער האָט געשריבן אָנהייב יוני 1941: זיין אָפּשאַ-צונג וועגן דער שווערער עקאָנאָמישער לאַגע אין לאַנד, וועגן דער ראַציאָנירונג פון לעבנס-מיטלען, פּאַרפּירונג פון לוינ פון אַרבעטער. פּאַרענדיקט האָט ער, אָן „די נאַציאָנאַלע שטימונגען ביי די פּראַנצויזישע מאַסן וואַכן אויף קעגן אַקאָפּאַנט. אַבער ס'איז אים נאָך שווער צו באַוועגן צו קאָנקרעטע מעשים. קיינער קען נישט פּאַרשטיין די פּאָליטיק פון ראַטנפאַרבאַנד, נאָכן שליסן דעם מאַלאַטאָו-ריבענטראַפּ אָפּמאַך. אַלע מיינען, אָן דער אָפּמאַך איז אַ פּאַראַט. (וואַר-שיינלעך האָט ער זיך אויך צוגערעכנט צו די, וואָס מיינען אַזוי). נאָר אויב דער ראַטנפאַרבאַנד וועט אַריין אין דער מלחמה קעגן היטלער-דייטשלאַנד, וועט ער האָבן מיט זיך דאָס גאַנצע פּראַנצויזישע פּאָלק“.

דער אָנפאַל אויפן ראַטנפאַרבאַנד

מיטן אָנפאַל פון דער היטלער-אַרמיי אויפן ראַטנפאַר- באַנד, האָט די קאָמוניסטישע באַוועגונג באַקומען נייע פּליג לען. יוסף עפּשטיין באַקומט אַ פאַרבינדונג מיט די סינ- דיקאַלע טוער און הייבט אָן זיין ווידערשטענדלערישע טעטי- קייט מיטן אַרגאַניזירן סאַבאַטאַזש אין די פאַבריקן.

אין נאַוועמבער 1941 ווערט ביי אים געבוירן אַ זון. דאָס משפּחה-גליק האַלט אים נישט אָפּ אויף קיין איין מינוט אויסצופירן זיינע סאַבאַטאַזש-אַקטן קעגן בלוטיקן דייטשן אַקופאַנט. צוזאַמען מיט זיינע מיטהעלפער פירט ער דורך וויכטיקע אַקציעס. אין אָנהייב 1942 ווערט ער באַשטימט ווי דער פאַראַנטוואָרטלעכער און פּלאַנירער פון דער אומ- לעגאַלער טעטיקייט, וואָס די סינדיקאַלע טוער פירן דורך אויף די פאַבריקן. ער איז אין כסדרדיקער פאַרבינדונג מיט די באַוואַפנטע פאַרטיזאַנער-גרופן. וועגן דעם זאָגט עדות אַנדריי טאַלע, דער פרעזידענט פון באַפרייאונג-קאָמיטעט פון פאַריז, סעקרעטאַר פון דער סינדיקאַלער באַוועגונג אין פאַריזער ראַיאָן בעתן אויסברוך פון דער מלחמה:

„לויטן באַשלוס פון דער פאַרטיי, בין איך אַריין אין אומלעגאַליטעט גלייך ווי די מלחמה איז אויסגעבראַכן. אָב- הייב 1941 קום איך צוריק קיין פאַריז. יוסף עפּשטיין פאַר- בינדט זיך גלייך מיט מיר. ער איז שוין צו יענער צייט אין קאַנטאַקט מיט אַ גרופע, ווי אויך אין פאַרבינדונג מיט דער סאַוועטישער אַמבאַסאַדע. ער האָט אויך אויסגעפירט די פונקציע פון קאַסירער. דעם 20-טן יוני 1941 האָט מען די גאַנצע גרופע — אויסער עפּשטיינען — געהאַט אַרויסגערופן קיין ראַטנפאַרבאַנד. לויט די השערות פון עפּשטיינען, האָט מען זיי אַרויסגערופן אויף מיליטערישער איבערקוואַליפּי-“

קאציע. דעם 22-טן יוני 1941, ווען די נאצישע חיילות זענען באפאלן דעם ראטנפארבאנד, האבן זיך די חברים פונקט געפונען אין באן-וואגאן, אויפן וועג קיין ראטנפארבאנד, אויף דער דייטשער טעריטאריע. מען האט זיי אלע ארעסטירט און שפעטער אומגעברענגט.

דעמאלט האט יוסף עפשטיין, צוזאמען מיטן חבר בוקע, גענומען ארגאניזירן דעם ווידערשטאנד. ער האט אליין צו-געטראכט אַנצושיטן כעמישע מאטעריאלן אין גומענע פינגער. אז זיי ליגן אַ געוויסע צייט, פראוואצירן זיי שריפות. די ערשטע וויכטיקע אויפגאבע זיינען אין געווען צו שעדיקן דעם טראנספארט, די נאציס זאלן נישט האבן די מעגלעכ-קייט ארויסצופירן פון פראנקרייך די מאטעריאלן און רוי-שטאפן, וואס שטארקן זייער מיליטערישן פאטענציאל. חוץ דעם, איז זיי אויך געלונגען אויפצורייסן באן-ליניעס. זיי האבן זיך פארבונדן מיט דער גרופע פון סינדיקאלן טוער לואי סאיא, אַ פארשטייער פון פאר דער מלחמה אין דער ס.ז.ט. און אין אינטערנאציאנאל פון די רויטע סינדיקאטן, אין פראפיטערן. יוסף האט געטראגן דעם פסעוודאנים באר-דיליא, ד. ה. אן אפשטאמיקער פון בארדא. ער האט גוט בא-הערשט די פראנצויזישע שפראך, אן שום אקצענט. אַ בלאג-דער, מיט ליכטיקע אויגן. אז ער איז אַ ייד פון פוילן, איז קיינעם אפילו נישט איינגעפאלן. די סאבאטאזש-ארבעט האט זיך אויסגעברייטערט. עפשטיין איז געווען דער פלאנירער פון די אקציעס.

די ווידערשטאנד-באוועגונג האט אין די לעצטע חדשים פון יאר 1942 איבערגעלעבט אין פאריז גרויסע שוועריקייטן. ס'איז די ספעציעלע עס-עס-בריגאדע, אין קאמף קעגן די פארטיזאנער געלונגען צו געבן אַ שווערן קלאפ דער ווי-דערשטאנד. ס'איז ארעסטירט געווארן דער הויפט-שטאב פון פאריז און פארזער ראיאן. אין אַט דער קריטישער צייט

האט די לאַנד־אָנפֿירונג, אונטער דער הויפט־פֿירונג פון שאַרל טיאָן, באַשטימט אַלס קאָמיסאַר פון אַלע מיליטערישע אָפּע־ראַציעס אין פּאַריז און אין פּאַריזער ראַיאָן יוסף עפשטיין, אונטער זיין נייעם פּסעוודאָנים; קאָלאָנעל זשיל. ער האָט איבערגענומען די אָנפֿירונג פון פּריערדיקן קאָמיסאַר ראַזשע ליבעט. זיי זענען אויך אונטערגעלעגן אַלע באַוואָפּנטע אַק־ציעס פון די מיליטערישע גרופן, אומדירעקט אויך פון דער מ.א.א. אָנגעפֿירט פון מאַנכיאָן און באַטשאָוו.

אין דעם ספּעציעלן נומער פון דער אומלעגאַלער אויס־גאַבע „פּראַנס־ד'אַבאַר“, דערשינען אין מערץ 1943, ווערט באַגריסט דער זיג פון דער סאָויעטישער אַרמיי אין סטאַ־לינגראַד, און רופט די פּאַריזער באַפעלקערונג צו שלאַגן דעם שונא אין סאַמע האַרץ פון פּראַנקרייך, אין פּאַריז, וווּ ס'איז די גרעסטע באַן־נעץ, וווּ עס זענען קאָנצענטרירט די מע־טאָלורגישע און אַנדערע אינדוסטריעלע צווייגן, וואָס אַרבעטן פאַרן קריג. די אויפגאַבע איז געווען: דעמאָראַליזירן דעם טראַנספּאָרט, סאַבאַטאַזש אויף די פּאַבריקן, אין זעלבן נומער איז אויך פאַרעפּנטלעכט אַ קאָמוניקאַט, וואָס ציט אונטער אַ סך־הכל פון דעם באַוואָפּנטן קאַמף פאַר די לעצטע דריי חדשים: די גרופע אויפן נאַמען פון פיער סעמאַר האָט אויפגעריסן צוויי וואַגאַנען מיט אַמוניציע. דער אויפרייס איז געווען פון אַזאַ קראַפּט, אַז מער ווי 100 מעטער באַן־שינעס זענען פאַרניכטעט געוואָרן. נאַכדעם גייט אַ גאַנצע ליסטע פון מיליטערישע אַקציעס אויף די פּאַריזער גאַסן און אַ.

דער אומגעגנט. עס איז אויפגעריסן געוואָרן אַ לאַגער פון בענזין און איל פון דער דייטשער אַרמיי. מיט באַמבעס און גראַנאַטן האָט מען אַטאַקירט אַ מיליטערישן פּאַסטן אין אַבערוויליע און אין מאַנרוזש. מען האָט אונטערגעצונדן אַ מיליטערישן גאַראַזש אויף רי דע ראַזיע, אויף רי דע ריוואַלי איז דערשאָסן געוואָרן אַ גענעראַל און אַ קאָלאָנעל.

די מ.א.אי-גרופן, אָנגעפירט פון מאנוכיאן און באטשאוו, האָבן אין מיטן טאָג באַוואָרפן מיט באַמבעס אַ האַטעל-רעסטאָראַן פון דייטשע אָפיצירן, מאַכנדיק אַ סך טויטע ביים שונא. ביים צוריקציען זיך, האָט זיי די פּאָליציי נאָכגעיאָגט. 5 פּאָליציי-לייט זענען געפּאָלן פון די „פריי-שיסער“. ביי פּאַרט קליניאַקור איז געווען אַן איבערפּאָל אויף אַ דייטשן מיליטער-פּאַסטן, עס זענען דאָרט געווען טויטע און פּאַר-וונדעטע און קיין שום פּאַרלוסט פון די פּאַרטיזאַנער. ביי פּאַרט דאָרלעאַן האָבן זיי אויפגעריסן אַן אויטאָבוס מיט סאָלדאַטן. צענדליקער מיליטערישע אָפּעראַציעס אויף די באַנען, וואָס פירן מיליטערישע מאַטעריאַלן.

אין די יאָרן 1941-42 האָט די ווידערשטאַנד אין פּאַריז געהאַט גרויסע פּאַרלוסטן. פּאַריז איז דאָן געווען דער הויפט צענטער פון ווידערשטאַנד. די מעטאָדן און די פּלאַנירונג פון יוסף עפשטיין, די מיליטערישע אָקציעס, האָבן געדינט אַלס מוסטער פאַרן גאַנצן לאַנד. עס איז אַרויסגערופן גע-וואָרן אַ דיסקוסיע אין דער הויפט-אַנפירערשאַפט פון דער ווידערשטאַנד-באַוועגונג די געענדערטע טאַקטיק פון די מי-ליטערישע אָקציעס. לויט דער פּלאַנירונג פון יוסף עפשטיין, ער האָט פּאַרגעשלאָגן צו פּאַרבייטן די איינגעשטעלטע טאַק-טיק דורך אַ דריילינג, וווּ איינער פירט אויס די אָקציע און צוויי דאַרפן היטן און דעקן דאָס דערמעגלעכן צוריקצוציען זיך. ער האָט פּאַרגעלייגט און אָנגעהויבן צו רעאַליזירן אין פּאַריז גרופן פון 10 — 21 — 15 קעמפער. דער נאַציאָנאַלער הויפט-קאָמאַנדיר, שאַרל טיאָן, האָט געשטיצט דעם סיסטעם, די טאַקטיק, און איז רעקאָמענדירט געוואָרן פאַרן גאַנצן לאַנד.

אין 4-טן באַנד פון דער „געשיכטע פון ווידערשטאַנד אין פּראַנקרייך“, פון הענרי נאָגער, ביי דער מיטאַרבעט פון מאַר-סעל דעגיאָם פושע, זייט 246, ווערט דערציילט פּאָלגנדעס :

„זשיל — שרייבט ער — האָט פאַרמאָגט טעכנישע און אַלגעמיינע קענטענישן פון גרויסן פאַרנעם, נישט צוגעבונדן צו דער אויבערפלעכלעכער לערע, וואָס מען גיט געוויינלעך אין דער אַרמיי; פאַרקערט, ער האָט געהאַט זיינע אייגענע אייגן-פאַלן, ווי צו אַדאַפּטירן אַלץ אין גערילאַ-קאַמף. די מערסטע חברים אין די שטעט האָבן געהאַט זייער סיסטעם אין קאַמף אַ דריילינג: אַ שיסער, אַדער אַ גראַנאַטן-וואַרפער, און צוויי אַנדערע קעמפער — זיי צו באַשיצן ביים צוריקציען זיך. „אין אַזאַ שטאַט ווי פאַריז, פול מיט פּאַליציי און אַלע מינים דייטשע טרופן, האָט יוסף עפשטיין אַרויסגעבראַכט דעם געדאַנק צו אַנגאַזשירן פּופּצן, אַדער צוואַנציק קעמפער אין אַן אַפּעראַציע.

„אין אַנהייב האָבן די שעפּן פון די אַפּטיילונגען, און אַפילו זיינע חברים פון מ.א.א.י. איינגעאיבט אין דריי-קאַמף, שווער אויפגענומען זיין נייעם איינשטעל. דער מיליטערישער קאַ-מיטעט גופא פון פאַריזער ראַיאָן האָט זיך צוערשט געוואַקלט פאַר אַט דער גייער קאַנצעפּציע און פאַרן אַפּעראַטיוון קאַמיסאַר.

„זשיל האָט געשטעלט דעם פּאַלגנדן פּראָבלעם: אויב מיר אַנגאַזשירן אין מיטן העלן טאַג, אין פאַריז, אַ גרופּע פון דריי אין אַן אַנגריף אויף אַ מיליטער-אַפּטיילונג, איז אַלעמאַל פאַראַן די געפאַר פון אַרעסטן, און ס'קען זיין אַ האַלבער, אַדער אַ פולשטענדיקער דורכפאַל. דאַקעגן, וועט זיך אונז אַלץ איינגעבן, אויב מיר אַנגאַזשירן פּופּצן אַדער צוואַנציק קעמפער, אין אַ גוט-צוגעגרייטער מיליטערישער פאַרמאַציע. אויב מיר וועלן באַוווּיזן זיי אויסצושטעלן אויף סטראַטעגישע פּאַזיציעס, ס'זאַל נישט אַרויסרופן קיינעמס חשד, וועלן מיר דאַן האָבן די איבערגעוויכט אינעם סיורפּריז.

„אין יענעם מאַמענט האָב איך, אויפן פאַרלאַנג פון זשילן, אַנטויללגענומען אין אַ צפּון-פאַרשטאַט, אַלס נאַציאָנאַלער קאַ-

מיסאר פון די אַפּעראַציעס, אין אַ צוזאַמענטרעף פון פּאַריז-
זער מיליטערישן קאַמיטעט, כדי אונטערצושטיצן דורכצופירן
זיינע פּאַרשלאַגן.

„די קאַמפּן אין פּאַריז אין יאָר 1943 זענען געשטאַנען אונ-
טערן צייכן פון קאַלאַנעל זשיל“.

די דייטשן האָבן געצאָלט אַ בלוטיקן פּרייז פאַר זייער
פּינקטלעכקייט. עס איז גענוי אויסגעפאַרשט געוואָרן אין
וועלכע שעהן עס בייטן זיך די מיליטערישע וואַכן. דאָן האָט
מען אויף יעדן אָפּשניט צוגעגרייט קעמפּער. פון אַלע זייטן
האַט מען זיי באַגעגנט מיט פייער. אַ באַזונדער אַכט איז
געלייגט געוואָרן, אַז די קעמפּער זאָלן גיין אַנגעטאָן שייך,
זיי זאָלן מאַכן דעם אייגנדרוק פון צופרידענע בירגער, וואָס
שפּאַצירן. אַזאַ מין קאַמף איז פאַרגעקומען אויפן פּלאַס אַדעאַן.
דאָרט האָט רעגולער, יעדן טאָג אין דער זעלבער צייט, דורכ-
מאַרשירט אַ קאַמפּאַניע דייטשע סאָלדאַטן, זיי זענען אין דעם
טאָג באַפּאַלן געוואָרן מיט באַמבעס און גראַנאַטן. אין דער
זעלבער צייט איז אַנגעקומען אַ צווייטע דייטשע קאַמפּאַניע.
זיי האָבן אָבער נישט באַוווּזן זיך צו אַריענטירן, וואָס דאָ
קומט פאַר, און האָבן געשאַסן איינער אויפן אַנדערן.

די דייטשע קאַמאַנדאַנטור האָט פאַרשטאַנען, אַז ביי די
פאַרטיזאַנער איז פאַרגעקומען אַ נייע מיליטערישע איבער-
גרופּירונג. האָבן זיי אַרױסגעגעבן אַן אינסטרױקציע, אַז דאָס
בייטן זיך פון די וואַכן זאָל נישט פאַרקומען אין די רעגור-
לערע שעהן. ס'איז אויך פאַרווערט געוואָרן די סאָלדאַטן און
אָפיצירן פּריי צו שפּאַצירן, און דאָס געווער — שטענדיק
גרייט, זיך צו באַנוצן דערמיט. ס'איז אַוועק די צייט, ווען פאַר
די דייטשע סאָלדאַטן און אָפיצירן איז דאָ געווען אַן אַפרו,
מיט זיכערקייט. נישט בלויז אויף די גאַסן, נאָר אויך אין
זייערע האַטעלן, רעסטאָראַנען און „פּריילעכע הייזער“ האָבן
זיי זיך אַנגעהויבן פּילן נישט זיכער.

אין די ערשטע יארן 1941-42 זענען ביי די אקציעס אלע מאָל געפאלן מער פּאַרטיזאַנער, ווי דייטשן. דאָס מאָל האָט זיך עס ראַדיקאַל געענדערט. די דייטשן האָבן געצאָלט מיט בלוט פאַר יעדן קעמפּער. כאָטש די דייטשע קאָמאַנדאָנטור איז געווען פּאַרזיכטיק, האָבן זיך פּילפאַכיק געשטאַרקט די פּאַרטיזאַנישע אַקציעס. ס'איז געווען אַ נייע נאַציאָנאַלע דער-וואַכונג פון פּאַטריאָטיזם ביי אַלע שיכטן פון דער פּראָג-צוויזשער באַפעלקערונג. ווייל אין די ערשטע צייטן זענען די קעמפּער געווען דער עיקר פון די רייען פון אַרבעטער, קאָ-מוניסטן, סימפּאַטיקער. דאָס מאָל האָבן זיך די פּאַרטיזאַנער-רייען גענומען אויספילן מיט סאַציאַליסטן, גאַליסטן, ראַדי-קאַלן. עס איז געווען אַ סך האַפענונג אין זיג, וואָס דער-נענטערט זיך. אוויליאַס דערציילט אין זיין בוך „די זון פון די נעכט“:

„יוסף עפשטיין איז שטאַלץ געווען מיט דער דרייסקייט און דער דיסציפלין פון די קעמפּער אין די מ.א.א.י-גרופן. גאָר באַזונדער האָט ער געהאַט לויב פאַרן יונגן 20-יאַריקן קעמפּער, זיין לאַנדסמאַן מאַרסעל ריימאַן. „איך וואָלט געוואָלט זאָלסט האָבן געזען — האָט יוסף געזאָגט — ווי אַזוי ער האָט ליקוידירט זשוליוס ריטער, דעם פּאַרטערטער, וואָס איז געקומען קיין פּראָנקרייך אַרגאַניזירן די דעפּאַרטאַציע פון פּראָנציוזישע אַרבעטער קיין דייטשלאַנד“. ער האָט אים, מאַרסעל ריימאַן, טיטולירט: „2-טער טשאַפּאַיעו פון פּאַריז“. דער יוגנטלעכער מאַרסעל ריימאַן איז זייער באַליבט גע-ווען ביי זיינע קאַמפּס-חברים. זיין ברייטלעך פנים האָט שטענדיק געטראָגן אויף זיך אַ ליבלעכן שמייכל. דאָס האָט צוגעגעבן מוט. ער איז קוים 18 יאָר אַלט געווען, ווען ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער ווידערשטאַנד. מיט זיין אייג-געבוירענער אינטעליגענץ און שנעלער אַריענטאַציע, האָט ער זיך גיך אַרויסגערוקט אַלס אינסטרוקטאָר, האָט געלערנט די

פארטיזאנישע קונסט פון גאסן-קאמפן. ביים אויספארמירן זיך פון דער טשעכישער גרופע ווידערשטענדלער, האָט מען אים געשיקט צו זיי אַלס אינסטרוקטאָר, ווי אויך צו דער גרופע אַרמענער.

אויף מאַרסעל ריימאַן, דעם קעמפער קעגן אַקופאַנט, איז געווען געוואָנדן דער האָס פון דייטשן פאַשיסט און פון דער פראַנצויזישער קאַלאַבאָראַציאָע-פרעסע, אין זייער אַנטיסע-מיטישער פראַפאַגאַנדע. דעמאָלט האָט די געשטאַפּאַ אַרגאַ-ניזירט דעם ספּעקטאַקולערן פראַצעס קעגן די 23 העראַיאישע קעמפער פון דער מאַנוכיאַן-גרופע. דער „לע סואַר“ פון 22-טן פעברואַר 1944 שרייבט:

„איר זעט דעם ייד ריימאַן מיטן מערדערישן געזעצער אין האַנט. קוקט נאָר אָן די ברייטע מאַרדע פון אַ פאַרברעכער. אין זיין פּערווערזן בליק דערשיינט דער גאַנצער סאַדיום פון זיין ראַסע.“ אין אַ רעפּאָרטאזש פון געריכט-זאַל: „ריימאַן זעט אויס ווי אַ פאַרברעכערישער טיפּ פון אַ רוסישן ראַמאַן. אַ דערשראָקענער, בלאַס ביז צו די ליפּן, מיט אַרויסגע-סטאַרטשעטע אויגן. ער דערשיינט ווי נישט פון דער וועלט. דאָס איז די פאַרלייקענונג פון דער מאַראַל פון אַלע צייטן. דער אייביקער רעוואַלטירער, דער שטענדיקער צעשטערער פון מענטשלעכער ציוויליזאַציע, דער אויפרייסער פון באַנען. אויב אין פראַנקרייך איז פאַראַן באַנדיטיזם, גנבות, סאַבאַ-טאזש, ווערט עס אַליץ אַנגעפירט פון יידן. ס'איז אַ קאַמפּלאַט קעגן פראַנקרייך“...

פאַלין, די פרוי פון יוסף עפשטיין, האָט מיר איבערגע-געבן, אַז כאַטש זי אַליין איז געווען אַ מיטגליד פון דער פאַרטיי, האָט זי נישט געוואוסט וואָס פאַראַ פונקציע יוסף פירט אויס און ווו ער געפינט זיך אַ גאַנצע וואָך. ווייל אין אַנהייב האָט מען זיי געפונען אַ וויבונג אַ 200 קילאָמעטער פון פאַריז, אין אַ דאָרף, אין ראַיאָן ליאַנג. דאָס הויז איז געווען

5 קילאָמעטער ווייט פון הויפט־וועג. עפשטיין האָט פאַר־ אויסגעזען, אַז ער קען האָבן אַ דורכפאַל, אַרעסטירט ווערן. כּדי ער זאָל נישט דאַרפן איבערלעבן קיין נסיון — ווייל די דייטשע הענקער ווענדן אָן ביי דער אויספאַרשונג דעם דרוק, מאַראַליש צו צעברעכן און אויסגעבן די מיט־קעמ־ פּער — מיטן מוטשען אין די אויגן פון זייער קרבן די פרוי, די קינדער, די מוטער; האָט ער דעריבער געזאָרגט צו שאַפן זיך אַ ווינונג פאַר דער פרוי מיטן קינד ווייט פון פאַריז. אַפילו זיינע נאַנטע קאַמפּס־חברים האָבן נישט געוווּסט זיין אַדרעס. ער האָט אויך אָנגעשריבן אַ צוואה, וואָס ער האָט געגעבן צו באַהאַלטן דעם אינזשיניער הענרי זשיראַן, פאַר דער פרוי און קינד, אויף זיין טייל ירושה פון זיינע עלטערן אין זאַמאַשטש. דאָס באַווייזט, אַז אַזאַ קלוגער און פאַליטיש רייפער מענטש, ווי יוסף עפשטיין, האָט אַפילו אין יאָר 1943 נישט פאַרגעשטעלט זיך דעם פינצטערן גורל פון די יידן אין פּוילן.

זיין באַקאַנטער, אינזשיניער הענרי זשיראַן, וואָס אויך זיין פרוי מיט די צוויי קינדער האָבן געוווינט אין יענעם ראַיאָן, פּלעגט אַהיימקומענדיק אויף שבת־זונטיק, טיילמאַל מיטנעמען מיט זיך יוספּן. אין שטוב איז ער געווען אַזוי רואיק, אַזוי געמיטלעך, געשפּילט זיך מיטן זון, וועלכער איז שוין אַלט געווען 17 חדשים. ער האָט געמאַכט דעם איינ־דרוק, אַז ער קומט אַהיים אַ צופרידענער, פון אַ רואיקער אַרבעט, ווי אַ דורכשניטלעכער מלוכה־פונקציאָנאַר. אויך דער אינזשיניער הענרי זשיראַן, וועלכער האָט אָנגעפירט מיט אַ גרויסער אונטערנעמונג אין נאַאי, האָט דערקלערט: „וועמען וואָלט געקענט איינפאַלן, אַז אַט דער קאַלטבלוטיקער, רואיקער מענטש פירט אָן מיט אַלע מיליטערישע אַקציעס אין פאַריז און אין פאַריזער ראַיאָן“.

דעם לעצטן טאַג, איידער ער איז אַרעסטירט געוואָרן,

איז ער געווען ביי זיינע איבערגעגעבענע פריינד בעראנוזשע, אויף 17 רי גורסאן אין 17-טן אראנדיסמאן. זיי האבן גלייך באמערקט, אז יוסף לעבט איבער גרויסע זארגן. דעמאלט איז אים שוין געווען באווסט, אז די געהיימע אויסשפיר-דינסט, טעטיק אין סאמע הארץ פון שונאס אפאראט, האט איבער-געגעבן דעם נאציאנאלן קאמיטעט פון דער פ.ט.פ. אז אין דער פאריזער ארגאניזאציע איז פאראן א פארעטער. מען איז געווען באזונדערס באזארגט, דערוויסנדיק זיך, אז דער קעמפער דאווידאוויטש, פון דער מאנוכיאן-גרופע, איז ארעסטירט געווארן און איז גאר אומגערעכט באפרייט געווארן און האט גאר אנגעגעבן, אז ער איז אנטלאפן. ער האט געקענט א סך אדרעסן. אבער דער פארדאכט איז געווען גרויס. דער שרייבער און ווידערשטענדלער אוזוליאס גיט איבער אין זיין בוך, אז ער האט דעמאלט געהאט א ספעציעלע טרעפונג מיט עפשטיינען אין וואלד פון פאנטעבלא. זיי זענען ביידע געווען זייער באזארגט וועגן דעם ענין. עס איז געווען א פראגע ווי אזוי וואס גיכער צו ווארענען די חברים, זיי זאלן ענדערן זייערע אדרעסן, צו פארשטארקן די פארזיכטיקייט. דאס איז דעמאלט נישט געווען פון די לייכטע זאכן.

דער ארעסט פון יוסף עפשטיין

דעם 16-טן נאוועמבער האט יוסף עפשטיין געהאט א וויכטיקע טרעפונג מיט מאנוכיאן אין שטעטל איוריי-פטי-בורג, פאריזער ראיאן. לויט אלע ווארשיינלעכקייטן, איז די טרעפונג שוין געווען פארשיט, אדער מען האט זיי שוין ביידע נאכשפיאנירט; ווייל דארטן טאקע זענען זיי ביידע ארעסטירט געווארן. זיי זענען געווען באוואפנט, אבער זיי האבן זיך נישט געקענט באנוצן מיטן געווער, ווייל זיי זענען געווארן

אָרומגערינגלט פון אַלע זייטן. די אויספאַרשונג איז געווען אַ סאַדיסטישע. מען האָט יוספן אָנגעטאַן אַ לעדערנע מאַסקע. וואָס האָט אַזוי צוזאַמענגעפרעסט דעם גאַנצן קאַפּ און אים פאַרוואַנדלט אין איין בלוטיקע מאַסע. דריי חדשים האָט מען אים אַזוי געמאַטערט. בעראַנזשע, וועלכער האָט אים באַזוכט, שוין נאָכן פּראָצעס, אין דער תּפּיסה פּרען, האָט אים כּמעט נישט דערקענט. דער קאַפּ זיינער איז געווען געשוואַלן, צוויי מאָל אַזוי גרויס.

אַבער עפּשטיין האָט געשוויגן, אַפּילו זיין אמתן נאָמען האָבן די הענקער נישט אַרויסבאַקומען ביי אים. די געהיימע אויסשפּיר־דינסט האָט איבערגעשיקט אַ בריוו צום אינזשין־ניער הענרי זשיראַן. דאָרט איז אויך געווען אַ בריוועלע, געשריבן אויף פּאַפּיראַס־פּאַפּיר. עפּשטיין האָט געבעטן צו באַזאָרגן אים אַ זעגל איבערצושניידן די קראַטן. די אויפ־גאַבע האָבן די חברים איבערגעגעבן דורכצופירן די פּרוי מאַראַריט מאַנינאַ. זי איז געווען אַ מאַמע פון צוויי קינדער. ס'איז אויך פאַרבונדן געווען מיט לעבנס־געפאַר.

איך האָב זיך דערווסט פון אַנדערע טאַלע, דעם פאַרזיצער פון קאָמיטעט פאַר באַפּרייען פאַריז, וווּ אַט די העלדישע פּרוי לעבט. אין באַגלייטונג פון אַ געוועזענעם שפּאַניע־קעמפּער האָבן מיר זי באַזוכט אין איר וווינונג, אין לאַטיינישן קוואַר־טאַל. פּרוי מאַראַגעריט האָט מיר דערציילט, אַז ביי איר אין שטוב איז געווען די לעצטע טרעפונג מיט עפּשטיינען 15 טעג פאַר זיין אַרעסט. און זי האָט צוגעגעבן:

— מיט עפּשטיינען האָבן איד זיך באַקענט גלייך נאָך זיין צוריקקומען פון שפּאַניע, אין 1938. אַבער מיט די שפּאַנישע חברים, וועלכע זענען געווען פאַרבונדן מיט אים, האָבן איד זיך באַקענט נאָך פאַרן אָנהייב פון בירגער־קריג אין שפּאַניע. זי אַליין שטאַמט פון אַ פּראַנצויזישער משפּחה, אין דער געגנט פון קאַרעז. איר פּאָטער האָט אָנגעהערט צו דער סאַ־

ציאליסטישער פארטיי. אין עלטער פון 16 יאָר, אין 1924, האָט זי זיך אָנגעשלאָסן אין דער קאָמוניסטישער פארטיי. געארבעט האָט זי אין פאָריז, אין פאָרלאַג „גאלימאָר“. שפעטער איז זי אַריבער אַרבעטן אין פאָרלאַג פון דער סע.זשע.טע. אין די 30-ער יאָרן איז געקומען אַ חבר פון ראַטנפאָרבאָנד (פאָקטיש: אַ פוילישער ייד), לויט דער רעקאָד מענדאָציע פון דער פארטיי, און האָט זי צוגעצויגן צו אַ באַ-וועגונג צו פאַרשפּרייטן בילדונג, דורך אַראָנזירן ביבליאָ-טעקן אין די פאָריזער אַראַנדיסמאַנען, ווי אויך גרויסע קולטור-אונטערנעמונגען. די דאָזיקע קולטור-טעטיקייט איז געווען פאַרבונדן מיט די לינקע שרייבער, אינטעלעקטועלע, אָנגעפירט דורכן שרייבער און קאָמוניסטישן טוער פאַל וואַיאַן קוטיריע. דער דאָזיקער בחור פון ראַטנפאָרבאָנד איז געווען אויך איר ערשטער חתן. אין 1935 האָט מען אים צוריקגערוּפן קיין מאַסקווע. זי האָט אויך געוואָלט מיטפאַרן. אָבער איר משפּחה, באַזונדערס איר מוטער, צו וועלכער זי איז געווען זייער צוגעבונדן, האָט זי געבעטן, נישט צו פאַרן. איז זי צייטווייליק געבליבן אין פאָריז. אָבער די שריפט-לעכע פאַרבינדונג, ווי נאָר איר חתן איז אַוועקגעפאַרן קיין מאַסקווע, איז באלד איבערגעריסן געוואָרן.

אים האָט פאַרטראָטן אַ צווייטער חבר, אַ מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט פון דער איטאַליענישער קאָמוניסטישער פארטיי. אָבער די קולטור-טעטיקייט איז איבערגעפירט גע-וואָרן קיין שפּאַניע. דאָרט איז געגרינדעט געוואָרן אַ פאָרלאַג, און אונטער דעם מאַנטל — אַ גאַנצע ריי אומלעגאַלע טעטי-קייטן. עס זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן פאַרשיידענע אויס-גאַבן אין שפּאַניש, פאַר די דרום-אַמעריקאַנער לענדער.

זייט דעמאָלט איז די פרוי מאַרגעריט געווען ענג פאַר-בונדן מיט די שפּאַנישע חברים אין דער שטאַט באַרדאָ. צווישן די שפּאַניער האָט זיך אויך געפונען איינער זשאַרוז

מערקאדאר, וועמענס ברודער ס'איז דערנאך געוואָרן דער מערדער פון טראַצקין אין מעקסיקע. זיין פרוי איז אויך געווען אַ ביבליאָטעקאַרין. דעם ערשטן אויפטרייסל האָט זי באַקומען, ווען דער איטאַליענישער חבר, אונטער וועמענס אָנפירונג זי האָט געאַרבעט, האָט צוריקקומענדיק פון אַ באַ-זוך אין מאַסקווע, איר איבערגעגעבן, אַז דער פריערדיקער חבר, מיט וועמען זי האָט צוזאַמען געאַרבעט, איר חתן, איז געוואָרן אַרעסטירט און דערשאַסן. זי האָט שוין דעמאָלט אַפילו קיין מינוט נישט געגלויבט, אין זייערע פראַצעסן דאָרט. די יוגנט, אַריינגעטאָן אין פּאָליטישע טעטיקייטן, איז זי נישט גענויגט צו גלויבן אין אַזעלכע שאַרפע, ברוטאַלע קערן.

איר איצטיקער מאַן איז אויך אַ שפּאַניער. זיי האָבן צוויי זין. דער מאַן איז אַ געוועזענער פּונקציאָנאַר פון פינאַנס-מיניסטעריום אין מאַנאַרכיסטישן שפּאַניע. אויך ער איז אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער טעטיקייט פון פּאַרלאַג. די בשותפותדיקע אַרבעט האָט זיי דערנענטערט, אָבער זי האָט איינגעהאַלטן איר פּראַנצויזישע בירגערשאַפט. אין דער צייט פון בירגער-קריג איז איר מאַן געווען אין דער רעפּובליק-קאַנישער אַרמיי. ער איז געווען אַן אָפיציר, אַ קאָמאַנדאַנט. פּאָליטיש איז ער נישט געווען אַנגאַזשירט. אָבער נאָכן דער-שטיקן די רעפּובליק, האָבן אים די פּראַנקיסטן אַרעסטירט. ער איז געווען פון די ווייניקע, וואָס האָבן באַקומען „בלויז“ 10 יאָר תּפּיסה. אין 1943 איז ער באַפּרייט געוואָרן, לויטן אַמנעסטיע-געזעץ פון פּראַנקאַ.

דאַקעגן פרוי מאַרגעריט, איז צוזאַמען מיט אַ גרופּע פּראַנצויזישע בירגער, לויט דער אינטערווענץ פון פּראַנצויז-זישן קאָנסול, רעפּאַטריאירט געוואָרן קיין פּראַנקרייך. אין פּאַריז האָט זי זיך ווידער פּאַרבונדן מיט די לינקע קרייזן אינטעלעקטועלע, און מיט די חברים פון באַרדאַ, מיט דער

פרוי פון יוסף עפשטיין, די ציין־דאָקטאָרין וואָלעקאָוו, מיט דער פרוי פון זשאָרוש מערקאָדאָר. אין פעריאָד פון דער נאַצישער אָקופאַציע האָט זי געהערט צום פאַריזער „באַ־פריאונג־קאָמיטעט“. דאָרט זענען געווען פאַרטרעטן פאַר־שידענע פּאָליטישע ריכטונגען, סאַציאַליסטן, גאַליסטן, „טעמואַניאַזש קרעטיען“. צווישן די פּערזענלעכקייטן, איז זי געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט לעפּאַשא. נאָך דער באַפריי־אונג, איז ער געווען אין דער דירעקציע פון די רענאַ־פאַבריקן; מיטן פּראָפּעסאָר ראָבער דעברע, לעאַן אַמאַנד, דער שפּעטערדיקער מיניסטער ביי פּאַמפּידו, דעם שרייבער און זשורנאַליסט ריגאַל. זי איז געווען פאַרבינדלעדיק, אין קאָנטאַקט מיטן סעקרעטאַר פון אַנדריי טאַלע.

צו יענער צייט איז יוסף עפשטיין געקומען צו איר אין נאַמען פון דער פאַרטיי, זי זאָל איבעררייסן אלע פאַרבינ־דונגען און טעטיטקייט, זי זאָל בלויז האָבן פאַר אַן אויפגאַבע צו שאַפן וווינונגען פאַר חברים. אַזוי ווי זי האָט געהאַט אַ סך באַקאַנטשאַפטן צווישן די אינטעלעקטואַלן, האָט זי די אויפגאַבע גרינגער געקענט אַדורכפירן. די וווינונג, אין וועלכער די פרוי עפשטיין האָט געווינט אין 15־טן אַראַנ־דיסמאַן, איז אויך דורך איר געשאַפן געוואָרן. די אַקציע, דורכגעפירט אויפן פּלאַס אַדעאַן, איז צוגעגרייט געוואָרן אין קעלער פון איר הויז.

אַן ערך 15 טעג פאַר זיין אַרעסט, האָט יוסף עפשטיין איר באַזוכט. ער האָט איר דערציילט, אַז די ערד ברענט אים אונטער די פיס, ער מוז באַקומען אַ וווינונג, אָבער נישט אין פאַריז, ער מוז אויף אַ צייט פאַרשווינדן. זי האָט אים געשאַפן אַ וווינונג, אָבער ער איז מער נישט געקומען. זי האָט מער קיין פאַרבינדונג מיט אים נישט געהאַט. מיט אַ צייט שפּעטער איז געקומען צו איר אַ חבר און פאַרלאַנגט ביי איר, זי זאָל שאַפן אַ דין זעגל איבערצוזעגן איין, מען

זאל עס קענען פארשטעקן אין א פאדעשווע פון א שוך. זי האט געשאפן א זעגל, און דער שוסטער, דער שכן, אויף פלאס סענט אנדריי דעז אר, האט עס קונציק פארשטעקט אינעם שוך. דאס זעגל איז אבער געווען צו שוואך, האט זי באזארגט א שטארקער זעגל. אבער ביז ס'איז דערגאנגען צו עפשטיינען אין תפיסה, איז שוין געווען צו שפעט.

די לעצטע טעג פון יוסף עפשטיין

א כאראקטעריסטישן שטריך פון עפשטיינען האט מיר איבערגעגעבן דער געוועזענער שפאנישער קעמפער בענעק. עפשטיין האט געהערט צו דער אננא פאוקער-בריגאדע. אויפן פראנט ביי דער עברא האט יוסף עפשטיין באזוכט זיין קאמ-פאניע, וואס האט געהערט צו דער דאמבראווסקי-בריגאדע, צו טרעפן פוילישע חברים. דארט האט ער זיך מיט אים באקענט. בענעק האט נישט געהערט צו די הויכע מיליטער-קאדרן. דאס באווייזט די באשיידנקייט פון יוסף עפשטיין, דאס נישט בלאזן פון זיך, כאטש ער האט פארנומען אזעלכע הויכע פונקציעס. ער האט די פריינדשאפט אויך אונטערגע-האלטן אין לאגער, און ווען מען האט אים באפרייט און באשטימט פאר אים א „רעזידאנס פארסעי“ (געצווונגענעם ווויז-ארט), האט ער דעם חבר עטלעכע מאל באזוכט, ארויס-געוויזן חבישע זארג און איבערגעגעבנקייט.

דער פארזיצער פון דער זאמאשטשער לאנדסמאנשאפט אין קאנאדע, בערל אייזנקאפף, שרייבט מיר: „טראץ דעם וואס עס זענען שוין פארביי כמעט 50 יאר, שטייט מיר פאר די אויגן דער פעסט-געבויטער יוסף עפשטיין. די יוגנט אין גימנאזיע, ווו איך האב דאן געלערנט, זענען געווען עקזאל-טירט, באגייסטערט בעת די גימנאסטישע איבונגען, נאר

באזונדערס, ווען יוסף עפשטיין איז געלאפן מיט דער טיטש-קע און אריבערגעשפרונגען אַ גאַנץ גרויסע הויך. אַלע האָבן מיר זיך מיט אים געגרויסט. ער האָט זיך געהאַלטן זייער איינפאַך און אַרויסגעוויזן ליבשאַפט און פריינטשאַפט צו די יונגערע גימנאַזיע-שילער, צווישן וועלכע איך בין אויך געווען.

דער היטלערישער פּאָליצייאישער מערדער-אַפּאַראַט, צו-זאַמען מיט זייערע פּראַנצויזישע מיטהעלפער, האָבן זיך גע-גרויסט און טריאומפירט מיטן אַרעסט פון עפשטיינען, מאַנו-כיאן און נאָך עטלעכע צענדליק העראַזישע קעמפער פון פּאַריז און אומגעגנט. כאָטש זיי זענען דורכגעגאַנגען לאַנגע, שווערע אינקוויזיציע-פייניקונגען, מיט דער דייטשער מערדערישער ראַפּינירטקייט, האָט קיינער פון די קעמפער זיך נישט איינגעבראַכן. ס'איז זיי אַפילו נישט געלונגען צו דערגיין די אמתע אידענטיטעט פון עפשטיינען, פון וואָנען ער שטאַמט. ער האָט נישט געקענט זיין פאַר זיי קיין אַביעקט אין דעם עפנטלעכן פּראַצעס, וואָס די פּאַשיסטישע פּראַפּאַגאַנדע האָט געגרייט מיט אַ פּאַמפע. עס זענען צעקלעפט געוואָרן די באַרימטע רויטע אַפּישן, עס זענען פאַרשפּרייט געוואָרן אויפ-רופן וועגן מאַנוכיאן און זיינע 22 קאַמפּס-חברים. די פּאַשיס-טישע פּראַפּאַגאַנדע האָט זיך שוין אָנהייב 1944 גענויטיקט אין אַ ספּעקטאַקל פון כלומרשטן זיג, עס זאָל הייבן די געפּאַלענע מאַראַל, ווייל די „אומזיגבאַרע“ דייטשע מלחמה-מאַשין האָט שוין דעמאַלט באַקומען גרויסע קלעפּ אויף די פּראַנטן. דער ספּעקטאַקולערער פּראַצעס אין האַטעל „קאַנ-טינענטאַל“, מיט דער אָנוועזנהייט פון דער גאַנצער נאַצישער פּרעסע, זשורנאַליסטן פון דייטשלאַנד און פון די אַקופּירטע לענדער, האָט געצילט צו באַווייזן, אַז דער גאַנצער ווידער-שטאַנד אין פּראַנקרייך ווערט געפירט בלויז פון אַ פאַר-ברעכערישער באַנדע אויסלענדער און יידן. די דריי פּראַג-

צויון, וואָס זענען געזעסן אויף דער באַשולדיקונג־באַנק, זענען אָפּגעשטאַבענע יוגנטלעכע, אומגליקלעך־פאַרפירטע פון די יידן... צוליב זיי ליידן די „ערלעכע“ פּראַנצויזן... מיט כבוד, לויב און אַנערקענונג דערמאָן איך די 23 ווידערשטענדלער, די מיט־קעמפּער פון יוסף עפשטיין. צווישן זיי זענען געווען 11 יידן. די אַנדערע — אַרמענער, איטאַל־יענער, פּראַנצויזן, שפּאַניער. ווי זייער פירער, זענען זיי מיט מוט און כבוד געגאַנגען צום טויט, אין קאַמף קעגן בלוטיקן אַנטיסעמיטישן, חיהשן פּאַשיום, פאַר פּרייהייט און מענטשן־פאַרברידערונג.

די לעצטע ווערטער פון יוסף עפשטיין

36 יאָר שפּעטער, ווען מען לייענט די לעצטע ווערטער, וואָס עס האָבן געשריבן די צום טויט־פאַרמשפטע, דריי שעה פאַר דער עקזעקוציע, זעען מיר דעם הויכן הומאַניזם זייערן. זיי האָבן ליב געהאַט דאָס לעבן. אַט זענען עטלעכע אויסצוגן פון דעם בריוו פון מאנוכיאן, דער פּאַעט, רעדאַקטאָר פון אַן אַרמענישער צייטונג: „היינט וועל איך דער זון און די שיינע נאַטור, וואָס איך האָב אַזוי ליב, זאָגן אַדיע, מיין לעבן און אייך אַלע, טייערע געליבטע פרוי מינע, טייערע פריינט. איך קוש אייך און דריק אייך צום האַרץ“.

דער אינזשיניער־כעמיקער באַטשאָו האָט שוין נישט גע־האַט צו וועמען צו שרייבן און געזעגענען זיך פאַרן טויט. דער יונגער שפּאַניער שרייבט: „איך באַדויער נישט מינע טאַטן פון דער פאַרגאַנגענהייט. ווען איך קען, וואַלט איך אויפּסניי אַנגעהויבן. איך שטאַרב פאַר אַ פּריי פּראַנקרייך“.

דער 21־יאָריקער מאַרסעל ריימאַן, אַ מיטאַרבעטער און מיט־קעמפּער פון יוסף עפשטיין, שרייבט צו דער מאַמען: „איך

האָב דיך ליב ווי די גאַנצע וועלט. איך טראַכט פון דיר ביז דער לעצטער סעקונדע פון מיין לעבן". דער 18-יאָריקער איטאַליענישער אַרבעטער: "טייערע טאַטע און מאַמע, דער טויט שרעקט מיך נישט. זייט מוטיק און שטאַרק". צווישן די אַלע — יאַנאַס געדולדיק, פון אַ שכנותדיקער שטאַט ביי זאַמאַשטש, כּרוביעשאָוו, געקומען פון ארץ ישראל, צוזאַמען מיט עפשטיינען, געקעמפט אין שפּאַניע, אין דער אַנגאַ פּאַר-קער-בריאַדע; ווילי שאַפיראַ, אַרויסגעשיקט פון פּאַלעסטינע דורך די ענגלענדער, מאַריס פינגערצווייג, וואָס זיינע עלטערן זענען דעפּאַרטירט געוואָרן. ער שרייבט צו אַ שכנע: "איך געזען זיך מיט אייך. איך האָב געקעמפט, אַז דאָס לעבן זאל זיין בעסער. אַז מיינע עלטערן און ברידער וועלן צוריק-קומען, זאָגט זיי, אַז איך בין געשטאַרבן מוטיק און געטראַכט ביז דער לעצטער מינוט פון זיי". דער 18-יאָריקער וואָלף ווייסבראַד פון קראַשניק, וואָס די עלטערן זיינע זענען געוואָרן דעפּאַרטירט, דערקלערט אויפן פּראַצעס: "מיין ליבע צו פּראַנקרייך האָט מיך געשטויסן צו קעמפן, זי זאל זיין פריי און אומאַפהענגיק". אַ פּראַנצויזישער יוגנטלעכער ראַבערט ווישניט, שרייבט צו די עלטערן: "זייט מוטיק. אַ סך פּאַלן אויף די פּראַנטן. איך באַדויער בלויז, וואָס אין דער לעצטער טער מינוט קען איך אייך נישט אַרומנעמען און צודריקן צו מיין האַרץ. דעם זיידן און דער באַבען קוש איך. מיר וועלן זיך טרעפן אין דער הויך, אין הימל" ... דער איינציקער העראַישער פרוי פון קעשענעוו, גאַלדע, האָבן די נאַציס לאַנג טאַרטורירט ביי דער אויספאַרשונג אין פּאַריז, דער-נאַך אַוועקגעפירט איר קיין שטוטגאַרט און איר דאַרט אַפּ-געהאַקט דעם קאַפּ מיט אַ האַק.

איך וויל פאַרענדיקן מיט אַ פאַר ווערטער פון יידישן יוגנטלעכן שלמה גזשיוואַטש. זיינע ווערטער רופן זיך איבער מיט די יידישע העלדן, דעם ווילנער שוסטער-אַרבעטער

הירש לעקערט און פון לעמבערגער יונגן אַרבעטער נפתלי באַטוויזן: „איך וועל פאַרהיטן מיין קאַלטבלוטיקייט ביז דער לעצטער מינוט. איך וועל פאַלן ווי עס פאַסט פאַר אַ יידישן רעוואָלוציאַנער“.

דער לעצטער בריוו צו זיין פרוי און קינד

יוסף עפשטיין איז געמשפט געוואָרן צוזאַמען מיט נאָך 18 פּראַנצויזישע ווידערשטענדלער. זייער פּראָצעס איז פאַר-געקומען אין שטעטל סאַן-קלאָד. אַלע זענען זיי פאַרמשפט געוואָרן צום דערשיסן. און דעם 11-טן אַפּריל 1944 איז יוסף עפשטיין, אָדער קאַלאַנעל זשיל, געפאַלן צוזאַמען מיט זיינע חברים אונטערן פייער פון עקזעקוציע-פעלעטאַן אויפן מאָן וואַלעריאַן. דריי שעה פאַר זיין עקזעקוציע האָט ער אַנגע-שריבן דעם בריוו צו זיין פרוי און זיין קליינעם זון:

„מיין קליין יינגעלע, מיין זון,

ווען דו וועסט זיין גרויס, וועסטו לייענען אַט דעם בריוו פון דיין פאָטער. איך האָב דעם בריוו געשריבן דריי שעה, איידער איך בין געפאַלן אונטער די קוילן פון די דייטשן. איך האָב דיך אַזוי שטאַרק, שטאַרק ליב, מיין קליין יינגעלע. איך לאָז דיך אַליין מיט דיין טייערער מוטער. האָבן זי ליב, דיין מוטער. מאַך זי גליקלעך. פאַרטעט דיין פאָטער פאַר איר. זי איז אַ גוטע, דיין מאַמע, און דיין פאָפּאָ האָט זי אַזוי שטאַרק ליב. טרייסט איר, מיין טייער קינד, העלף איר מיט. דו ביסט אַצינד פאַר איר אַלץ. ברענג איר פרייד, זיי גוט און מוטיק.

„כיוועל פאַלן מיט מוט, מיין טייער קינד, פאַר דיין גליק, און פאַרן גליק פון אַלע קינדער און אַלע מוטערס. פאַרבאַהאַלט פאַר מיר אַ קליין ווינקעלע אין דיין האַרץ.“

א גאר קליין ווינקעלע, בלויז פאר מיר. פארגעס נישט
דיין פאטער.

„מיין טייער קליין יינגעלע, איך זע פאר זיך דיין צע-
שמיכלט פנימל, איך הער דיין פריילעך שטימעלע. איך זע
דיך מיט אלע מיינע חושים. ביסט אונזער גאנץ גליק, מיינס
און דאס גליק פון דיין טייערער מאמען.

„אין די לעצטע מינוטן טראכט איך וועגן דיר, מיין
טייער קליין יינגל, און וועגן דיין ליבער מוטער. זייט גליק-
לעך, אין א וועלט א בעסערער, א מער מענטשלעכער. זיי
מוטיק, מיין קליינע, טייערע פאלא.

„איך דריק אייך ביידע אין מיינע ארעמס, איך קוש אייך
מיט אלע מיינע כוחות, מיט מיין גאנץ הארץ.
„אייער „פאפא קאר“. מיין פריינטשאפט צו אלע אונ-
זערע נאנטע“.

דער קאלאנעל זשיל, אדער יוסף עפשטיין, ליגט אויפן
פאריזער בית עולם אין איוורי, אונטערן נאמען, וואס ער
האט זיך צוגעאייגנט מלחמה-צייט, אין דער צייט פון קאמף,
וואס האט זיך פאר אים אָנגעהויבן אין 1936 קעגן פאשיזם
און נאציזם אין שפּאַניע: זשאַזעף אַנדריי, לעצטנס האט זיין
פּרוי פאַרשטאַנען, אַז פון געשיכטלעכן שטאַנדפּונקט איז וויכטיק,
אַז אויף זיין מצבה זאל פיגורירן זיין ריכטיקער פאַמיליע-
נאָמען, ווי אַ נישט-אַפּרעגנדיקן פאַקט פון יידישן אַנטייל
אין ווידערשטאַנד אין פּראַנקרייך. אויף זיין מצבה איז אויס-
געקריצט: יוסף עפשטיין.

נאכווארט פון מחבר

במשך פון די אפגעלאפענע 35 יאר נאכן בלוטיקן מבול, וואס דער פינצטערער היטלעריזם האט געברענגט אויף א האלבער וועלט, איז שוין וועגן דעם אלעס פיל געשריבן געווארן. מיר, יידן, האבן דערביי געליטן דעם גרעסטן בלוט־אפפלוס, א דריטל פון פאלק איז בעסטיאליש אויסגעמארדעט געווארן. וועגן גרויסן חורבן איז באזונדערס גילטיק דער זאג פון דער אלטער הגדה: „כל המרבה לספר, הרי זה משובח.“ (וואס מער מען וועט דערציילן, אלץ מער דארף עס געלויבט ווערן). אין די 60־ער יארן, ביים צוזאמענטרעפן זיך אין פאריז מיט דער שארית הפליטה פון מיין געבוירן־שטאט זאמאשטשע, האב איך זיך ערשט דערוואסט וועגן דער גרויסער העלדישער פערזענלעכקייט פון מיין לאַנדסמאן יוסף עפשטיין; איך האב זיך דערוואסט וועגן זיין אַנפירנדיקער ראַלע אין פעריאָד פון דער היטלערישער אַקופאַציע, אין דער ווידערשטאַנד־באַוועגונג אין פּאַריז. ער האָט זיך דערהויבן צו די העכסטע הויכן פון גבורה.

מיין געוויסן האָט מיך געמאַטערט, נישט קיין רו געגעבן, אַרויסצוהייבן און פאַראייביקן אָט די שיינע העלדישע געשטאַלט. דאָס איז מיין חסד של אמת לגבי מיין חבר פון יונגערן דור זאַמאַשטשער אַרבעטער־טוער, רעוואָלוציאַנערן. ער איז געפאלן אין באַוואַפנטן קאַמף קעגן גרעסטן שונא פון דער מענטשהייט, קעגן גרעסטן שונא פון יידישן פאלק. אמת, עפשטיין ווערט דערמאָנט אין אַ צענדליק ביכער, אין דער געשיכטע פון פראַנצויזישן ווידערשטאַנד. אין

האָב זיך באַמיט, אויף וויפל ס'איז מיר געלונגען, אַרויסצו-
ברענגען זיין יחוסדיקן אַפּשטאַט, אויפן פּאַן פון זיין געבורט-
שטאַט זאַמאַשטש; ער איז געווען אַ פּלימעניק פון גרויסן
י. ל. פּרץ, האָט צוזאַמען מיטן מילך פון זיין מוטערס ברוסט
איינגעזאַפּט אין זיך די הייליקע רייד פון י. ל. פּרץ:

„מיר בעטן נישט,
מיר בעטלען נישט,
גרויסע, שטאַלצע יידן זענען מיר“.

ער האָט נישט געוואָרט, ביז דער האַטנפּאַרבאַנד וועט
באַפּאַלן ווערן פון זיין „פּריינט“ היטלער, נאָכן טרויעריק-
באַקאַנטן אַפּמאַך, נאָר ער האָט גלייך פון ערשטן טאַג אָן
אַנגעהויבן דעם קאַמף קעגן פּאַשיזם אין פּראַנקרייך. די
יידישע יוגנט פון פּוילן האָט געלעבט אין אַ פּיינטלעכער
סביבה, און בלויז יחידים האָבן פּאַרווירקלעכט דעם ברע-
נענדיקן צאָרן און דראַנג צו נקמה.

עס דאַרף אַרויסגעהויבן ווערן יידישע גבורה אין שווערע
באַדינגונגען אין פּראַנקרייך, וווּ די קעמפּער האָבן מערסטנס
געמוזט אויסבאַהאַלטן זייער אייגענע יידישע נאַציאָנאַלע
אידענטיטעט. 80 טויזנט יידן האָבן געדינט אין דער פּראַנץ-
צויזשער אַרמיי. די איבערוועגנדיקע מערהייט האָבן זיך
אַנגאַזשירט פּריזוויליק; דאָס האָט פּאַרגעשטעלט 27 פּראַצענט
פון דער יידישער באַפעלקערונג. אין פּאַרגלייך מיט דער אַל-
געמיינער פּראַנצויזשער באַפעלקערונג, וואָס האָבן געדינט
איז בלויז געווען 12 פּראַצענט. דערמיט וואָרפן מיר אַפּ דעם
פּאַלשן איינשטעל, אַז יידן זענען געאַנגען ווי שאַף צי דער
שחיטה.

אונזערע גבורים זענען אַ לייכטנדיקער פּאַקל פּאַר די
קומענדיקע דורות. יוסף עפּשטיין און זיינע מיט-קעמפּער

מאָרסעל ריימאן, וואָלף ווייסבראָד, שלמה גזשיוואָטש און אַזוי
פיל אַנדערע, וועלן, צוגלייך מיט די וואָרשעווער געטאַ-
קעמפער און די קעמפער פון אַנדערע געטאַס, אַרײַן אין
פּאַנטעאָן פון דער יידישער אייביקייט.

א פאר ווערטער פון א שפאניע-קעמפער

דער חבר משה זאלצמאן האט געטאן א הייליקע ארבעט מיטן אויפשטעלן דעם מאנומענט פון קאלאנעל „זשיל“, דעם לעגענדארן העלד פון דער פאריזער ווידערשטאנד-באוועגונג דעם קאמענדאנט פון די פאריזער פארטיזאנער, וועלכע האבן געקעמפט העלדיש, און פארביסן קעגן היטלערישן אקופאנט. איך גלויב, אז די מערהייט קעמפער פון פאריז און אומגעגנט, האבן נישט געוואוסט, אז אונטערן נאמען קאלאנעל „זשיל“ האט זיך אויסבאהאלטן פאר די דייטשן און זייערע מיטהעלפער דער יידישער אינטעלעקטועלער בחור יוסף עפשטיין. היינט מער ווי אלעמאל, סיי פון רעכטס, סיי פון לינקס, באמיט מען זיך צו פארשווייגן און אויסמעקן דעם יידישן אנטהיל אין קאמף קעגן דער נאצי-פעסט. ס'איז א פאקט, אז יידישע ארבעטער, פאלקס-מענטשן און אינטעלעקטועלע, ווען זיי האבן נאר געהאט די מינדסטע פיזישע מעגלעכקייט, האבן זיי געקעמפט ווי לייבן קעגן דעם חיהשן היטלער-פאשיזם. יוסף עפשטיין איז אויך געווען פון די ערשטע פרייוויליקע אין דער שפאנישער בירגער-קריג.

די יידישע פרייוויליקע האבן פארשטאנען, אז זיי קעמפן נישט בלויז קעגן שפאנישן פראנקא-פאשיזם, נאר זיי קעמפן קעגן גרעסטן אין דער געשיכטע שונא פון יידישן פאלק, קעגן היטלעריזם.

זיי האבן פארגעפילט, אז מיטן פאלן פון מאדריד וועט אויך פאלן ווארשע, און אז היטלער וועט פארווירקלעכן זיין פראגראם פון „מיין קאמף“, צו פארניכטן דאס יידישע פאלק.

עס איז אויך נישט קיין צופאל, ווען היטלער האָט אַקופירט פראַנקרייך, זענען די, וואָס זענען געשטאַנען כמעט אין שפיץ פון קאַמף קעגן היטלעריסטישן אַקופאַנט, געווען די יידישע שפּאַנישע פּרייוויליקע, געוו. באַטויניסטן. ווען משה זאַלצ-מאַן פאַרגלייכט שלמה גזשיוואַטש צו הירש לעקערט און באַט-ווין, וועלכע זענען געווען שוסטער, אַלס סימבאָל, וויל איך דערמאָנען, אַז שלמה גזשיוואַטש איז טאַקע געווען אַ שוס-טער-אַרבעטער. איך האָב מיט אים געשמאַכט צוזאַמען אין איין באַראַק אין לאַגער גירס, אין פראַנקרייך. שלמה גזשיוואַטש איז געווען זייער אַ באַוווסטיניקער חבר; אַ מענטש פון יושר, פון פּרייהייט. ער האָט נישט מיט אַלץ אינגעשטימט און אַ סך מאַל קריטיקירט געוואָרן דורך די פאַרטייער צוליב זיינע אַפּאָזיציאַנעלע אַרויסטרעטונגען קעגן אַליין-הערשעריי. אָבער שלמה, דער פּרייהייט-קעמפּער, איז פון די ערשטע, וועלכע האָבן אַוועקגעגעבן זייער יונג לעבן אויפן מזבח פאַר דער פּרייהייט, ווערט אכזריותדיק געפייניקט דורך דער געס-טאַפּאָ און שפּעטער — דערשאַסן מיט אַנדערע אויסלענדער, דאָס רוב פון זיי — יידן; צוזאַמען מיט די 23 מאַרטירער. זייערע בילדער זענען געוואָרן אויסגעקלעפט אויף די מויערן פון פאַריז אַלס „יידישע באַנדיטן“, וועלכע קעמפן כלומרשט פאַר פראַנקרייך.

צווישן אַנדערע, איז דערשאַסן געוואָרן יונה געדולדיק, שטאַמט פון הרובעשיוו, געקומען קיין שפּאַניע פון ארץ יש-ראל, געווען רעדאַקטאָר פון דער „באַטוויין-צייטונג“ אין יידיש אין שפּאַניע. עס איז אומגעבראַכט געוואָרן דער העלדישער לעאַן פּאַקין. ס'איז אומגעקומען דער אינזשיניער-כעמיקער הערשל צימערמאַן, וואָס האָט פראָדוצירט באַמבעס און אַנדע-רע אויפרייס-מאַטעריאַלן פאַר די פאַרטיוואַנער אין פאַריז און אומגעגנט.

די שפּאַנישע קעמפּער זענען אויך געווען פון די ערשטע

אָרגאַניזאַטאָרן פון דער אונטערגרונט אין אוישוויץ, ווי: דוד שמולעווסקי און שמעון זיידאָוו. אומעטום, אויף אַלע פּראָגנאָזן און לענדער פון אייראָפּע, האָבן אין אַנטי־היטלערישן קאַמף אַנטי־לגענומען ייִדישע פּריוויליקע. ס'איז אַ פּאַקט, אַז פון די ערשטע אָרגאַניזאַטאָרן פון דער ייִדישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע אין וואַרשע איז געווען דער סטודענט פון מעדיצין און שפּאַנישער פּריוויליקער פּנחס קאַרטין, „אַנדזשע“, פון די ערשטע צום טויט־פּאַרפּיניקטע פון דער געסטאַפּאַ. מען קאָן אויסרעכענען אַ סך נעמען פון העלדישע און מוטיקע ייִדיש־שפּאַנישע פּריוויליקע, אומגעקומענע אין קאַמף קעגן היטלעריזם.

איך מיין, אַז מען קען נישט אָפּטיילן דעם קאַמף קעגן פּראָנאַז און היטלער־מוסאָליני־פּאַשיזם פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

משה קרעמפּעל — (רמת גן).

(דער שפּאַנישער קעמפּער משה קרעמפּעל איז געבוירן געוואָרן אין טישאָוויץ, נישט ווייט פון דער געבוירן־שטאָט פון יוסף עפּשטיין, זאַמאַשטעט).

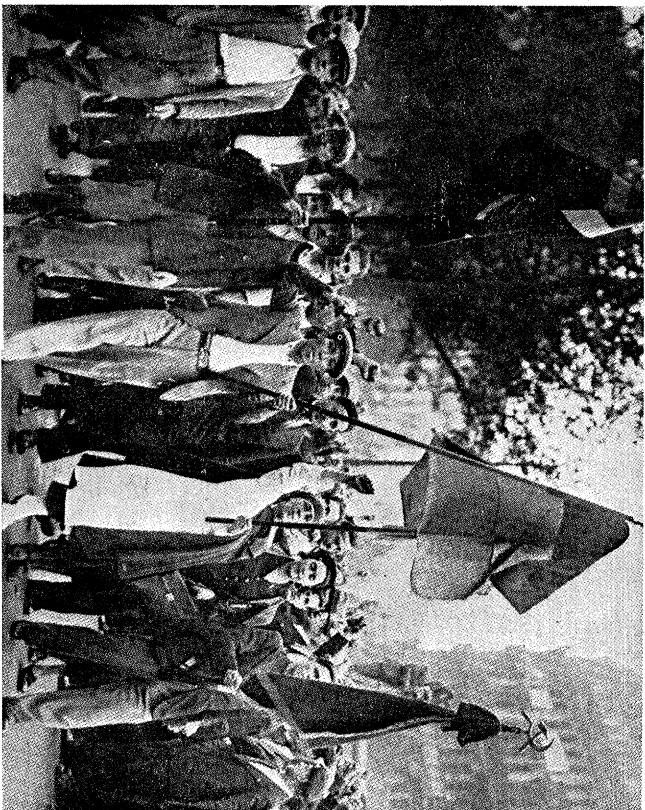
פון זעלבן מחבר :

„און מען האט מיך רעהאביליטירט“

(איבערלעבונגען פון אַ יידישן קאמוניסט

אין סטאלינישע תפיסות און לאַגערן.)

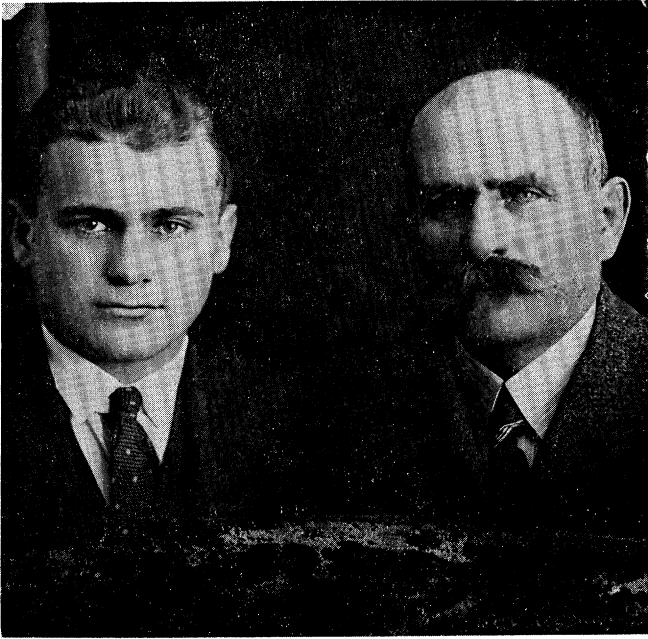
איבערגעזעצט אויף עברית און פראַנצויזיש.

דער ערשטער ל'ניס — יוסף שפאטטין אויף א דעמאָנסטראַציע
פאַר העלפּן די שפּאַנישע רעפּובליק.

יוסף עפשטיין (לינקס) צוזאמען מיט אַ חבר
אין דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאדע.

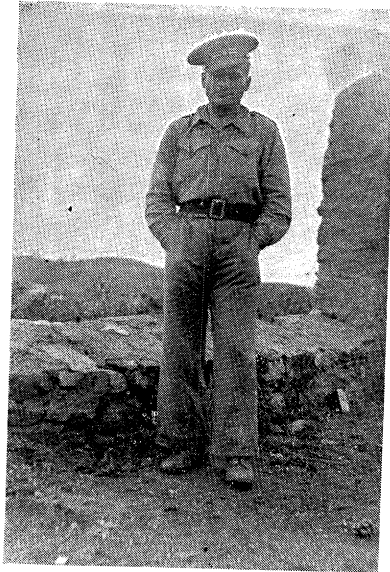
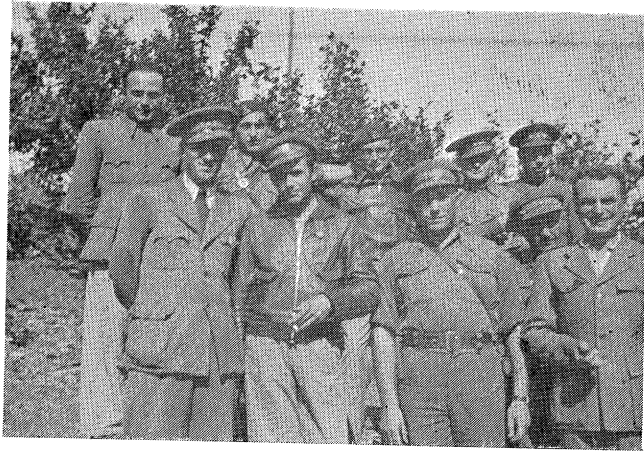

יוסף עפאטיין און זיין פאטער.

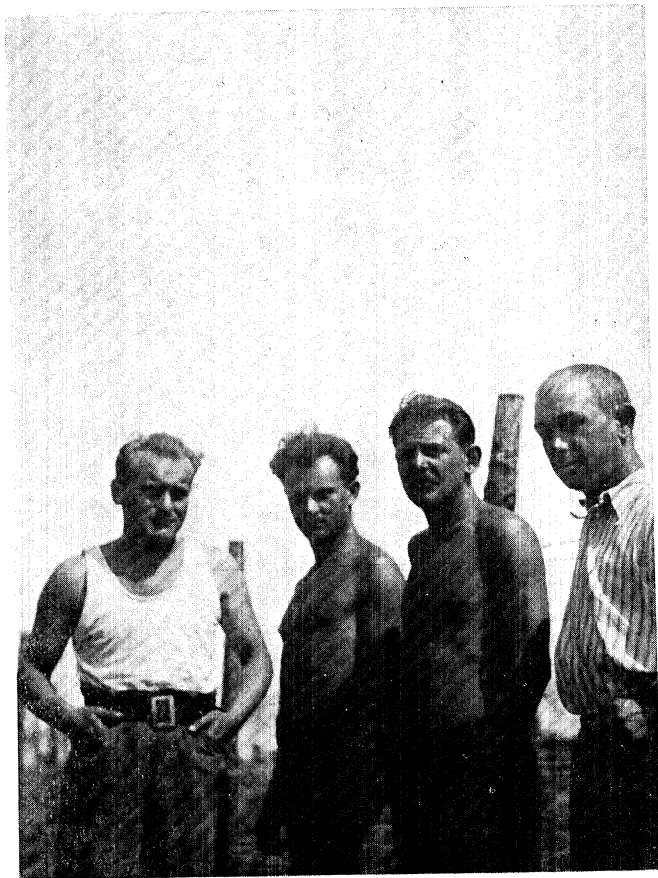

UNIwersyteci WarsZawski
DOWÓD OSOBISTY
AKADEMICKI
Student *Wydziału Prawnego*
Stanisław Wójcik
jest zapisany w albumie Uni-
wersytecy Warszawskiego pod
L. *3432*
t. cz.
REKTOR

דיין אוניווערסיטעט-דאקומענט אין ווארשע.

יוסף עפשטיין אלט שפאָנישער קאָמאָנדר.
אויבן: צוזאַמען מיט אַ גרופע קאָמאָנדרן אין שפּאַניע.

דער ערשטער לינקס — יוסף עפשטיין אין לאַגער גירס.

יוסף עפשטיין אויף דער פריי.
אויבן : פאטאגראפירט אין דער געסטאפּאָ